

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

2 | 2022

- květen** | Vítání ptačího zpěvu na mnoha místech ČR; birdlife.cz/pozvanka-na-vitani-ptaciho-zpevu-2022
- 11. 5.** | Ornitolog na drátě: 27. díl: Dudek, vlha, ledňáček; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- 14. 5.** | Vítání vližho zpěvu, Malá Lipová; birdlife.cz
- 20. 5. – 22. 5.** | Víkend pro mladé ornitology: Musilkova cesta přes Sibiř; birdlife.cz/musilkova-cesta-pres-sibir
- 23. 5.** | Třetí žakovská ornitologická konference, Praha; birdlife.cz/zakovska-konference
- 4. 6.** | Noční příroda Josefovských luk; www.josefovskelouky.cz
- 8. 6.** | Ornitolog na drátě: 28. díl: Obyvatelé půd; birdlife.cz/ornitolog-na-drate
- 23. 6.** | Za tajemstvím sousedů v Olomouci; mos-cso.cz
- 29. 7. – 7. 8.** | Volný pracovní tábor na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz
- 26. 8.** | Noc netopýrů na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz

Foto: Ivan Mikuláš

Plán exkurzí ČSO na rok 2022

birdlife.cz/exkurze a primaroute.cz

Krkonoše | 3.–5. 6. | autobusem
Irsko I. | 26. 6. – 3. 7. | letecky
Irsko II. | 3.–10. 7. | letecky

NP Hortobágy | 6.–9. 10. nebo 13.–16. 10. | autobusem
Etiopie | 5.–19. 11. | letecky

PTÁK ROKU ZVONEK ZELENÝ V E-SHOPU ČSO

eshop.birdlife.cz

Nákupem
v dobročinném
obchodě ČSO
potěšíte lidi
i ptáky!

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXIX, číslo 2/2022

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov,
 tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz |
Gabriela Dobruská, dobruska@birdlife.cz | **Lucie Hošková**, hoskova@birdlife.cz |
Barbora Kaminiecká, barbora.kaminiecka@nature.cz | **Jiří Sládeček**, sladecek@psp.cz |
Věra Sychrová, sychrova@birdlife.cz | **Zdeněk Vermouzek**, verm@birdlife.cz |
Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. **Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 350 Kč.**
 Obsah a některá čísla najdete v [pdf na birdlife.cz/ptaci-svet](http://pdf.birdlife.cz/ptaci-svet).

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz)

Tisk: **Grafotechna plus, s. r. o., Praha**

Jazyková korektura: **Milan Brončík**

Toto číslo vyšlo 9. 5. 2022 v nákladu 6 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 30. 6. 2022. Vyjde v srpnu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Krutihlav obecný (*Jynx torquilla*) na snímku Pavla Smyčka (pasm.cz).

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu na birdlife.cz/ptaci-svet

a profil na [facebook.com/Ptacisvet](https://www.facebook.com/Ptacisvet).

- 1 | Úvodník / *Zdeněk Vermouzek*
 1 | Z terénu i z kanceláře / *Kateřina Rohová*

Co přinesl poštovní holub

- 2 | Bekasiny a bobří / *Petr Procházka*
 2 | Jak jednoduše pomoci rehům při špatném výběru hnízdiště / *Jiří Česák*

Letem ptačím světem Bány Kaminiecké

- 3 | Válka ničí životy. Všem bez rozdílu ...
 3 | Pátrání po ztracených ptačích družích
 3 | Když mají ústřičníci hlad

Z domova

- 4 | Zajímavá ornitologická pozorování od listopadu do března / *Jan Studecký a Jan Grünwald*

Zajímavosti

- 5 | Jak se bahňákům žije s bobry? / *Zuzana Richtrová, Jan Havlíček*
 6 | Zázitek na celý život aneb dlouhodobá paměť samců lindušek úhorních / *Tereza Petrusková*

Rozhovor

- 7–9 | Každý rok si musím šlehnout dávku birdwatchingu.
 Rozhovor s Jiřím Reifem / *Alena Klvaňová*

Objektivem

- 10–11 | Objektivem Pavla Smyčka

Rady, tipy, návody

- 12–13 | Určujeme správně motáky na jaře a v létě / *Ondřej Boháč*
 14 | Jak se daří labutím v Praze / *Martin Fejfar*

Poznáte...?

- 15–17 | Poznáte naše budníčky? / *Jan Studecký, Jan Hošek*

Mladým ornitologům

- 18 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
 18 | Polet se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

- 19 | Jeřáb v japonské a čínské symbolice / *Daniel Razím*

Rady, tipy, návody

- 20–22 | Jak na digitální ilustrace / *Martina Nacházlová*
 23 | Zapijte se letos do výřečkobraní i vy? / *Lenka Harmáčková*
 24–26 | Praktická ochrana chřástala polního / *Václav Zámečník, Jiří Vlček*

V ohrožení

- 27 | Lepové pasti ohrožují ptáky / *Alena Klvaňová*
 27 | Létající hmyzožravci v nebezpečí / *Eva Cepáková*

Ze života ČSO

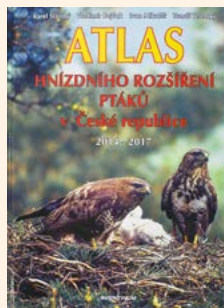
- 28 | Ornitologická akademie / *Šárka Frýbová*
 29 | Novinky v ptačích parcích ČSO / *Lucie Hošková, Irena Seibertová*

Za ptáky do světa

- 30–32 | Omamný ostrov / *Tomáš Grim*

Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2014–2017

Kniha, která nesmí chybět v knihovničce žádného milovníka ptactva.

- přes 200 v Česku prokazatelně či pravděpodobně hnízdících ptačích druhů
- popis územních a populačních trendů, prostředí a pravděpodobnosti zastižení
- mapy z jednotlivých období mapování
- mapy pravděpodobnosti zastižení
- grafy korelací s proměnnými prostředí, výškového rozšíření a indexu početnosti
- anglický souhrn každé kapitoly
- formát A4, 512 stran

Cena: 890 Kč; členská cena: 609 Kč

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 6000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Ruská vyhlazovací válka proti Ukrajině je katastrofou. Vidíme-li hořící města, útoky na civilisty, brutální týrání a vraždění zajatců a dětí, těžko se ubránit dojmu, že jde o projev nenávisti vůči všemu živému a že by se v případě vítězství najezdníci na Ukrajině nezastavili. Je zcela namístě, že se ukrajinskému národu dostává rozsáhlé mezinárodní podpory, morální i hmotné, aby se agresí ubránil a mohl se začít navracet k normálnímu životu.

A je zcela namístě, že se do podpory zapojují i ochránářské organizace. Trochu ve stínu ostatních válečných zvěrstev totiž zůstává dopad války na přírodu. Letecké bombardování, dálkové osazování min s pomocí raket, ostřelování dělostřelectvem i všechny ostatní typy boje na souši a na moři ničí nejen lidská sídla, ale i přírodní prostředí. Je nepochybné, že válka významně poškodí ptačí populace. Ukrajina přitom dosud hostila 434 ptačích druhů, z čehož 18 je celosvětově ohrožených. Tuto zemi obývá zhruba polovina všech evropských racků úzkozobých a černohlavých, zhruba třetina rybáků severních, rarohů velkých, chřástalů malých či rákosníků ostřicových. Bombardování a rozsáhlé požáry vedou ke ztrátě životního prostoru lesních i rákosiných druhů, o hnízdiště přicházejí ptačí hnízdičky na budovách, o loviště sýčci v oblastech, které opustili zemědělci. Lesním druhům neprospívá těžba dřeva na topení a větší druhy, včetně tetřevů a tetřívků, jsou vystaveny lovu pro jídlo. Rozsah zamoření chemikáliemi ze zbraní a z požárů chemických závodů nelze zatím ani odhadnout.

Nesmyslná ruská agrese ovšem dopadá i na přírodu ve zbytku Evropy včetně Česka. Obavy z nedostatku potravin se stávají záminkou k útokům na těžce vyjednané ozeleňování zemědělské politiky. Zemědělský výbor Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR již vyzývá k odklonu od programového prohlášení vlády a k opětovné dotační podpoře ničení zemědělské krajiny. V celé Evropské unii je již možné rozorávat úhory. Namísto šetrného hospodaření se velkochovatelům podařilo prosadit podporu chovů prasat. To vše se děje ve stínu prohlubující se klimatické krize.

Válka pár set kilometrů od našich domovů již naše životy změnila a ještě je měnit bude. Chápejme tyto změny jako varování, jako výzvu k uvědomění si odpovědnosti, kterou naše generace mají. Narůstající stres a frustrace situaci nezlepší, přitom blahodárný vliv pestré přírody na lidské fyzické i psychické zdraví je dobře známý. Ochrana a obnova zdravého přírodního prostředí na Ukrajině i ve zbytku světa vystupuje z mlhy jako jediná rozumná budoucí cesta stále stále zřetelněji. Zasaďme se o to, abychom se po ní společně vydali.

Zdeněk Vermouzek,
ředitel ČSO

Foto: Ondřej Ryška

S péčí o ptačí park Kosteliska u Dubňan pomáhá od března uherský stepní skot. Čtyři mohutné přežvýkavce jsme dovezli ze slovenské ptačí oblasti Senianske rybníky, o ktorou pečuje Slovenská ornitologická spoločnosť. Pastva velkých kopytníků na loukách má za cíl podpořit vznik mozaiky stanovišť a ideálních podmínek pro luční a mokřadní ptáky.

✚ **Na konci února jsme zaznamenali první letošní případ otravy ptáků.** Travič na Klatovsku otrávil tři káně lesní a dvě líšky obecné. Případů zejména v oblasti západních Čech přibývá. Problematická je dlouhodobě i jižní Morava.

✚ **Dne 25. února jsme vydali prohlášení, ve kterém odsuzujeme agresi Ruské federace proti Ukrajině.** Válečný konflikt představuje katastrofu jak pro obyvatele válčících stran, tak pro ptáky a přírodu dotčeného území. Tímto krokem vyjadřujeme podporu naší partnerské Ukrajinské společnosti pro ochranu ptáků (USPB, BirdLife Ukrajina).

✚ **Uspořádali jsme jarní úklidové brigády v ptačích parcích ČSO.** Díky pomoci řady dobrovolníků se podařilo zbavit areály Mnišských a Josefovských luk a pískovny Malá Lipová odpadků a připravit lokality na hnízdní sezonu.

✚ **V průběhu března jsme rozšířili ptačí park Kosteliska.** Získali jsme do vlastnictví dva nové pozemky o celkové rozloze 0,92 hektaru. Ptačí park na Hodonínsku vzniká od roku 2020 a doposud jsme na něm zaznamenali 170 ptačích druhů. Více na str. 29.

✚ **Téměř 15 tisíc lidí z celé EU včetně příznivců ČSO podepsalo bleskovou petici, která žádala Evropskou komisi, aby neodkládala přijetí zákona o obnově přírody, tzv. Nature Restoration Law, na jehož přípravě se podílela i ČSO.** Přesto komise 23. března rozhodla o odložení přípravy tohoto důležitého zákona. Rozhodnutí podpořené silnou lobby zájmových skupin, které pro odklad záměru využily situaci na Ukrajině, ohrožuje reakci EU na ekologickou krizi a poškozují odolnost Evropy vůči budoucím hrozbám. Více informací najdete na restorenature.eu.

✚ **Východočeská pobočka ČSO vyhlásila pobočkovým ptákem roku dudka chocholatého a spustila monitorovací kampaň, do které se může zapojit široká veřejnost.** Od roku 2000 narostla východočeská populace tohoto ptáka až o 30 %, data o jeho výskytu však zatím zůstávají neúplná. Hlášení o výskytu dudka (a to

nejen z východních Čech, ale z celé republiky) vkládejte na birds.cz.

✚ **Začátkem dubna odvysílala Česká televize nový dokumentární snímek ze série Nedej se nazvaný Člověk proti ptákům, na jehož přípravě se do velké míry podíleli zaměstnanci ČSO.** Film vypráví, jak v naší krajině kvůli lidské lhostejnosti a bezohlednosti umírají tisíce ptáků ročně. Dokument je ke zhlédnutí na webu ČT.

✚ **Společně s dalšími ekologickými organizacemi jsme upozornili na alarmující usnesení poslaneckého zemědělského výboru.** Ten žádá ministra zemědělství Zdeňka Nekulu o odklon od udržitelného hospodaření zrušením a odložením některých povinností podporujících směřování ČR k ekologickému zemědělství. Všechny návrhy jsou ale v přímém rozporu s programovým prohlášením vlády ČR a dlouhodobými potřebami zemědělské krajiny.

✚ **Vyzvali jsme veřejnost k zapojení do monitoringu čejek chocholatých.** Za posledních 30 let jsme přišli o více než 80 % těchto kdysi hojných ptáků zemědělské krajiny. Příčinou je intenzivní mechanizované zemědělství, které čejkám znemožňuje vyhnízdit na polích a loukách. Zadávejte svá čejčí pozorování na birdlife.cz/cejka a pomozte chránit tento ubývající druh.

✚ **Od 4. do 9. dubna se ve švýcarském Lucernu konala 22. konference Evropské rady pro sčítání ptáků Bird Numbers 2022.** Pracovníci oddělení mezinárodního monitoringu a výzkumu na ní přednesli několik referátů o rozvoji projektu Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků a uspořádali workshop pro koordinátory národních sčítacích programů. Potvrdilo se, že česká ornitologie má na mezinárodním poli své neochvějně místo. Více na ebcc2022.ch.

✚ **Evropská rada pro sčítání ptáků (EBCC) zakládá svou první profesionální kancelář.** Po dlouholeté spolupráci a vynikajících zkušenostech nepřekvapuje, že svou důvěru vložila do ČSO a sídlo bude mít v pražské kanceláři, kde se o její chod budou starat Petr Voříšek a Alena Klvaňová.

Foto: Petr Procházka

Bekasiny a bobří. Na jednom potoce na Vyškovsku postavili bobří několik hrází a voda následně zaplavila přilehlý okraj pole. Tohoto rozlivu na podzim hojně využívaly bekasiny otavní a v počtech až do 18 jedinců zde pravidelně sbíraly potravu. V prosinci a v lednu pak na této lokalitě pobývala slučka malá. Bobří jsou obdivuhodní vodní inženýři, kteří svojí stavební aktivitou přispívají ke zvyšování druhové rozmanitosti v krajině (viz také str. 5).
Petr Procházka, Rousínov

Foto: Petr Procházka

Jak jednoduše pomoci rehkům při špatném výběru hnízdiště

Dne 15. června 2020 jsem u našeho domu ve zděném sloupku, který slouží jako poštovní schránka, našel základ hnízda rehka domácího. Bylo mi jasné, že zde nemá šanci zdárně vyhnídit. Nejprve jsem mu základ hnízda odebral a mylně se domníval, že zahnízdí pod střechou u slepic, kde vyvedl čtyři mladé při prvním hnízdění. Rehek však stavbu hnízda nevzdal ani po třetím odebrání hnízdního materiálu.

Musel jsem zvolit jinou možnost. Z klasické ptačí budky pro sýkorky, kterou sňali lesníci při kácení stromů, jsem narychlo vyrobil polobudku. Tu jsem zavěsil na plot hned vedle zděného sloupku a otvor do poštovní schránky ucpal. Neuběhlo ani pět minut, když samička rehka nakoukla do polobudky, a za další dvě minuty již do ní nosila hnízdní materiál. Postupně snesla čtyři vajíčka a zdárně vyvedla dvě mláďata.

Jak samičku, tak samečka jsem znal již z dřívějšíka. Samičku jsem kroužkoval na podzimním tahu 25. 9. 2019 v keřích v Rábech u Pardubic jako tohoroční mládě a kontroloval ji na jarním tahu 22. 3. 2020 u nás na zahradě. Samečka jsem chytil a kroužkoval 10. 4. 2020 v keřích za obcí.

Samička se letos 3. dubna vrátila k nám na zahradu a 18. dubna začala nosit materiál na hnízdo pod střechou kůlny, kde rehci už tradičně každý rok hnízdí. Samečka má jiného – ten zatím nemá kroužek, ale určitě ho dostane.

Jiří Česák, Ráby, Staré Hradiště

Polobudka, kterou rehci přijali jako náhradní hnízdiště

Foto: Lukáš Růfek

Samice rehka domácího

Foto: Kryštof Bartuška

Válka ničí životy. Všem bez rozdílu...

Válka na Ukrajině je jako děsivý sen, který se stal skutečností. Situace se mění každým dnem a těžko říci, jaká bude, až vyjdou tyto řádky. Ukrajina je domovem 434 ptačích druhů, z nichž 18 je celosvětově ohrožených. U 19 druhů hostí více než 15 % evropské populace, jako třeba u raroha velkého (35 %) nebo poštolky rudonohé (25 %). Ještě začátkem února spolupracoval BirdLife se svým tamním partnerem Ukrajinskou společností pro ochranu ptáků (USPB) na plánu obnovy 29 000 hektarů stepních lokalit u pobřeží Černého moře na jihu Ukrajiny. Území mělo poskytnout útočiště mnoha druhům, třeba jeřábům panenským či dropům velkým, a mělo rovněž hostit vzácnou antilopu sajgu. Nyní je oblast válečnou zónou... USPB vznikla v roce 1994 a od té doby se jí podařilo realizovat více než 170 záchranných projektů na území Ukrajiny a Moldavska zahrnujících obnovu mokřadů a stepí nebo reintrodukce vymizelých druhů.

BirdLife jednomyslně odsuzuje ruskou agresi a snaží se ukrajinského partnera podpořit, jak se dá. Je těžké sledovat nezměrné utrpení lidí a dopady války na ukrajinskou přírodu, ale zároveň nelze skrýt obdiv nad odvahou a odhodláním, se kterými se Ukrajinci agresorovi postavili. Stačil měsíc na to, aby energetické téma přestalo být pro Evropu otázkou životního prostředí a stalo se otázkou bezpečnosti státu. Obavy z nedostatku potravin a hnojiv však povedou k větší intenzifikaci zemědělství v EU a ochrana přírody nebude v nejbližší době prioritou, přestože klimatická změna nepočká. Tato krutá a nesmyslná válka zasáhne nás všechny a nebude mít vítěze. Kéž by se naplnila slova Olega Dudkina z USPB: „Doufáme, že tyto noční i denní můry brzy skončí a my opět budeme hledět na oblohu ne v očekávání bomb a raket, ale pouze kvůli pozorování migrujících ptáků.“

Podle *birdlife.org*

Jeřábi panenský obývají stepi na jižní Ukrajině

Foto: Sumet Moghe (CC BY-SA 3.0)

Pátrání po ztracených ptačích druzích

Projekt byl spuštěn v roce 2017 ve spolupráci vědců a ornitologů s podporou americké Corneliovy ornitologické laboratoře a její platformy eBird, která je využívána ornitology na celém světě. Za pět let se již podařilo „znovuobjevit“ osm z 25 vybraných ztracených druhů. Těch je na seznamu již více než 2000, ale cílem iniciativy rozhodně není snaha o nalezení všech. Hlavním účelem je propojit vědce, ornitology a uživatele databáze eBird, kterých je více než 700 000. Nalezení ztracených druhů přispěje k účinné ochraně jejich biotopů a některé z druhů tak třeba i zachrání před vyhynutím. Nyní projekt cílí na deset druhů, které nebyly podle databáze eBird v posledních deseti letech nikde spatřeny, nicméně dosud nebyly prohlášeny za vyhynulé. Důvodů zmizení může být mnoho – zničení původního prostředí, invazní a nepůvodní druhy nebo prostě jen výskyt v odlehlých či těžko dostupných lokalitách. Mezi hledanými ptáky jsou druhy z pěti

kontinentů, některé nebyly spatřeny i více než sto let, jiné se vědcům ztratily poměrně nedávno. Dva druhy ze seznamu byly dokonce pozorovány pouze jedinkrát: výreček siauský z indonéského ostrova Siau a holub canlaonský z filipínského ostrova Negros. Pátrání se dále zaměří třeba na bulbulce žlutohrdlého, který byl naposledy spatřen v roce 1999 na Madagaskaru, na laločníka šedého, naposledy viděného v roce 2007 na jižním ostrově Nového Zélandu, či na luňákovce kubánského z Kuby neznámého od roku 2010. Během projektu ale mohou být objeveny také druhy, které dosud nebyly na daných lokalitách zdokumentovány, jako se to stalo v Kolumbii v provincii Córdoba. Jedním z prvních výsledků projektu je spatření timálie černobrvé v roce 2020 na Borneu po 170 letech, a je tak prvním krokem k její ochraně.

Podle *birdlife.org*

K deseti nejhledanějším druhům patří i běhulík indický (*Rhinoptilus bitorquatus*), naposledy viděný v Indii roku 2009

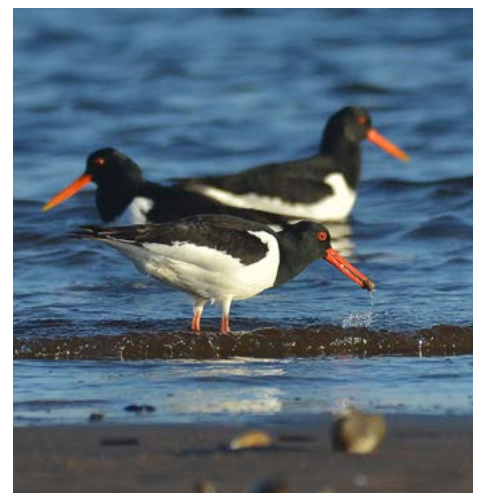
Ilustrace: J. G. Kellemans

Když mají ústřičníci hlad

Dostatek potravy je klíčovým faktorem, který rozhoduje o přežívání jednotlivců i celých populací. Počty bahňáků obývajících mořská pobřeží dlouhodobě celosvětově klesají a jednou z příčin úbytku je kolísání množství klíčové potravy. Hlavní kořisti ústřičníka velkého je mořský mlž srdcovka jedlá, který je jako zdroj potravy využíván i lidmi. Na východním pobřeží Velké Británie v jižním Walesu na lokalitě Burry Inlet, která je ptačí oblastí a významným zimovištěm ústřičníků, dochází zřejmě vlivem klimatických změn k úbytku srdcovek. Lokalita se nechvalně zapsala do historie v roce 1970, kdy úřady navzdory protestům britských a norských ochránců povolily odstřel 10 000 ústřičníků, aby uchránily úrodu srdcovek. Jenže ptáci zjevně nebyli příčinou jejich úbytku. Počty zimujících ústřičníků od sedmdesátých let klesly na lokalitě o třetinu, populace srdcovek prodělaly velký

pokles v letech 2004–2010, zřejmě vlivem teplého počasí, kdy uhynuli zejména velcí jedinci těchto mlžů. Jak ptáci na nedostatek reagují? Jednou ze strategií je čekat a doufat, že bude lépe. Je také možné lokalitu opustit a už se na ni nevrátit. Nebo se dočasně odstěhovat a počkat, až se podmínky na místě zlepší. Výzkumy ukázaly, že ptáci často volili právě třetí možnost. Nedostatek potravy lépe zvládali dospělí jedinci. Klíčovou roli pro přežití zimujících ústřičníků v letech s nedostatkem srdcovek sehrály přilehlé pobřežní lokality Carmarthen Bay, kam se ptáci v „hubených“ letech přesouvali. Studie ukázala na důležitost takových záložních míst v případě, že dojde k náhlému krachu populace kořisti a zimujícím ptákům hrozí vyhladovění a smrt. Sekundární stanoviště, pokud jsou k dispozici, mohou zachránit tisíce ptáků.

Podle *wadertales.wordpress.com*

Ústřičníci velcí jsou potravně závislí na mořských mlžích

Foto: Ekaterina Chernetsova (CC BY 2.0)

Zajímavá ornitologická pozorování od listopadu do března

Opět přinášíme krátký souhrn faunisticky nejzajímavějších ornitologických záznamů za uplynulou zimu a část podzimu předchozího roku.

Tmavý budníček se světlými nohama, trochu připomínající střízlíka – budníček tmavý

Druhý záznam budníčka temného pro ČR
Nejbližší hnízdiště budníčka temného (*Phylloscopus fuscatus*) se nachází až daleko za Uralem v asijské části Ruska, každý podzim je však stejně jako u několika dalších asijských budníčků zaznamenán malý počet zbloudilých jedinců na pobřeží evropských států. Určování se zdá na první pohled těžké, ale kombinace cvakavého hlasu a výrazného nadočního proužku zkušenějšímu pozorovateli prozradí, že tomuto budníčkovi je třeba věnovat pozornost (více o určování budníčků na str. 17–19). Ačkoli v sousedním Polsku jsou záznamy v poslední době již každoroční, byl v Česku dosud zaznamenán jen jednou díky

Mladá chaluha velká nalákala v listopadu mnoho pozorovatelů na vodní nádrž Nechranice

odchytu 11. října 2013 na Červenohorském sedle v Jeseníkách. Vloni 6. listopadu ovšem narazil Marek Kyselica u Bohdalova na Vysočině na podivného budníčka, který se ozýval hlasem podobným pěnici. Podařilo se mu ho vyfotit, když pták krátce vylétl na vrcholek keře, a díky tomu je druhý záznam tohoto druhu dobře zdokumentován i bez odchytu.

Chaluha velká – dočasná vládkyně Nechranické přehrady

Rychlá, mohutná a obávaná – tak by se dal stručně popsat největší evropský druh tohoto kleptoparazitického rodu. Chaluha velká (*Stercorarius skua*) je ve střední Evropě také ze všech čtyř chaluh nejvýznamnější. Zatímco menší chaluchy (pomořská, příživná a malá) byly na našich přehradách nebo spuštěných rybnících zaznamenávány v uplynulých letech víceméně pravidelně, u chaluchy velké evidujeme doposud poslední záznam na podzim roku 2001, kdy byl nalezen vysílený jedinec v okrese Ústí nad Orlicí. Dne 7. listopadu se v databázi birds.cz objevilo pozorování neurčené chaluchy od Františka Pochmona. Fotografická dokumentace však naznačovala, že by mohlo jít o tento druh. Hned následující den se podařilo potvrdit, že se skutečně jedná o mladou chaluhu velkou, která využívala rozlehlé přehrady k vyhlížení oběti, aby je pak rychlým letem dohonila a přinutila vyvrhnout obsah volete. Takto okrádala hlavně velké racky, ale občas i kormorány a během svého třítydenního pobytu byla pozorována, jak prohání dokonce letící labuť.

Další skvělá zima pro milovníky hus

Letošní zima byla na pozorování severských hus opravdu bohatá. Objevily se nevyzvykle vysoké počty bernešek bělolících (*Branta leucopsis*), nechyběly ani bernešky rudokrké (*B. ruficollis*), tmavé (*B. bernicla*), husy malé (*Anser erythropus*), a dokonce se ukázala i bílá morfa husy sněžní (*Anser caerulescens*) neznámého původu, která na sebe upoutala pozornost mnoha pozorovatelů. V Německu zaznamenali rekordní zálet hus krátkozobých (*Anser brachyrhynchus*) do vnitrozemí a po jednom pozorování měli i v Rakousku a na

Velmi vzácný moment: husa malá plave okolo husy krátkozobé, Velký Potočný rybník na Písecku

Slovensku, my jsme však také nezůstali pozadu. Husa krátkozobá byla nejprve nalezena na několika různých lokalitách Jihočeského kraje, kde se usadila na celou zimu, a další byla navíc krátce pozorována i u Rakvic na jižní Moravě.

Rarita na haldě

Strnad tajgový (*Emberiza rustica*), podle staršího názvosloví strnad rolní, hnízdí (jak už jeho název napovídá) v tajze na severu Eurasie. Jeho zimoviště se nachází v jihovýchodní Asii, ale každoročně se na podzim zatoulává do všech koutů Evropy včetně Česka, kde byla doposud známa dvě podzimní pozorování. Letos 23. ledna objevili Matěj Tvarůžka a Lukáš Brezňák zimujícího jedince na haldě v Ostravě-Heřmanicích, jedné ze dvou stále prohořívajících ostravských hald. Zatímco okolní krajina byla zasněžená, tady na ohřáté zemi nacházela nekrytou potravu kromě raritního strnada i hejna dalších zrnožravých ptáků. Tento nezvyklý zimní host se na lokalitě zdržel několik dnů.

Nenápadný strnad se špičatým temenem a dvěma křídelními páskami – strnad tajgový

Kormorán malý – nový pravidelně zimující druh

Tento scénář trochu naznačovaly už neobvykle vysoké počty tohoto druhu v průběhu léta, letošní početný zimní výskyt byl přesto pro ornitologickou veřejnost velkým překvapením. Kormoráni malí (*Microcarbo pygmaeus*) obsadili zejména střední nádrž vodního díla Nové Mlýny a nejvyšší počet této zimy zde byl sečten 17. prosince – nejméně 125 nocujících jedinců. Není bez zajímavosti, že tento součet několika násobně převyšuje letošní počty na slovenském úseku Dunaje, který je vyhlášeným zimovištěm druhu už delší dobu. Na Nových Mlýnech přitom kormorán malý zimoval ještě předchozí zimu pouze v počtu 1–2 jedinců, a z dřívějších zim dokonce většinou není z celého území ČR ani jeden údaj o zimování. Letos v březnu pak přišla Jihomoravská pobočka ČSO s ještě větší senzací. Na Ivaňském ostrově v přírodní rezervaci Věstonická nádrž prokazatelně zahnízdilo téměř 40 párů kormorána malého.

Jan Studecký a Jan Grünwald

Jak se bahňákům žije s bobry?

Bobří patří mezi nejznámější příklady takzvaných ekosystémových inženýrů, tedy mezi druhy, které svou aktivitou významně přeměňují, vytvářejí či udržují ekosystémy, a ovlivňují tak i dostupnost zdrojů pro další organismy. Bobr evropský (*Castor fiber*) byl v minulosti ve většině svého původního evropského areálu vyhuben (především lovem pro kožešinu, maso a tradiční medicínu), později ale došlo k řadě reintrodukcí a v současné době se jeho areál opět rozšiřuje. Kromě původního druhu byl ale vysazován i jeho blízký příbuzný, v Evropě nicméně nepůvodní bobr kanadský (*Castor canadensis*). Ten se v současné době vyskytuje na našem kontinentu na území Finska s přesahem do Ruska, a je v tomto areálu dokonce početnější než původní druh.

Vliv činnosti bobrů na okolní krajinu a faunu byl předmětem mnoha studií, přičemž jedna z posledních se věnuje soužití bobrů a dvou druhů bahňáků – vodouše kropenatého a písíka obecného. Dlouhodobý výzkum využívající data od roku 1989 proběhl na jezerech a mokřadech na jihu Finska v regionu Evo. Finští vědci zkoumali hnízdní preference těchto dvou druhů v souvislosti s typem mokřadu. Rozlišovali přítomnost a víceméně neměnná jezera a mokřady s aktivitou bobrů. V bobřích zátopových oblastech se dále zaměřili na stav před, během a po osídlení bobry. Ačkoliv by se dalo předpokládat, že bobří budou pro bahňáky obecně příznivým faktorem, ukázalo se, že ne všichni z nich profitují.

Zatímco vodouši kropenatí se v průběhu let často vyskytovali na menších a mělčích mokřadech s bobří aktivitou a svá hnízdiště přiležitostně přesouvali, písíci obecní byli mnohem konzervativnější a obývali především holé břehy větších a hlubších jezer. Výsledky také ukázaly, že populace vodoušů byly stabilnější a jejich hnízdní hustota vyšší než v případě písíků, což je překvapivé, vezmeme-li v úvahu, že písíci volili víceméně stejné a neměnné lokality. Výzkumníci se domnívají, že důvodem může být fakt, že písík hnízdí na zemi, což ho vystavuje zvýšené predaci. Dalším faktorem ale může být úbytek stanovišť na zimovištích. Úspěšnost vodoušů kropenatých, kteří jako jedni z mála bahňáků hnízdí na

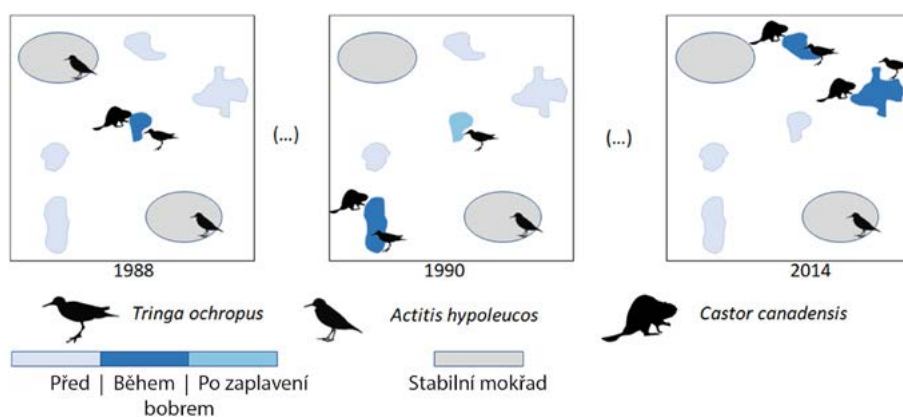
Zuzana Richtrová | propadla ptákům již v dětství. V rámci doktorátu se na Fakultě zemědělské a technologické Jihočeské univerzity věnuje studiu ekologie vodních ptáků. Její srdeční záležitostí jsou dravci a sokolí.

Jan Havlíček | působí jako asistent na Fakultě zemědělské a technologické Jihočeské univerzity. Věnuje se studiu ptáků v různých typech prostředí včetně mokřadů, akustickému monitoringu a využití dat z náleзовých databází. Podílí se na monitoringu a kroužkování ptáků a působí v Jihočeském ornitologickém klubu.

Zajímavé biotopy vznikají činností bobra i v České republice, studiu jejich významu pro ptáky se proto bude nově věnovat i tým ornitologů z jižních Čech

Znárodnění využití mokřadů různého typu a v různém stadiu ovlivnění činností bobra zkoumanými bahňáky

stromech, je pravděpodobně úzce spjata mimo jiné právě s aktivitou bobrů. Na to poukazují údaje ze sledování 22 mokřadů, které byly v průběhu studie zaplaveny bobrem. Zatímco před zaplavením je vodouši příliš nevyužívali, v době, kdy zde započala činnost bobrů a s tím spojené změny ekosystému, se populace vodoušů zvýšila a (byť s mírným poklesem) zůstala vyšší i v dalších letech. Důvodem je pravděpodobně to, že výtopy bobřích hrází nabízejí vhodné biotopy s mělkými břehy a nově zaplavenou vegetací bohatou na bezobratlé, jimiž se vodouši živí. Vodoušům hraje do karet i načasování příletu na hnízdiště (zhruba o dva týdny dříve než písíci), protože v mělkých vodách se bezobratlí začínají vyskytovat dříve než v hlubších jezerech a vrchol jejich aktivity může být poměrně krátký, takže je potřeba lokality najít a obsadit včas. Místa hnízdní vodouši ochotně mění, protože bobří často zaplavují nová území v pozdním létě po jejich odletu, takže ptáci mohou při jarním návratu nalézt vhodné biotopy jinde, kdežto lokality z předchozích let se mohou mezitím znehodnotit.

Zdá se tedy, že pro vodouše a písíka platí totéž co pro čírku obecnou a hohola severního, kterým se věnovaly dřívější studie – čírka využívá menší a proměnlivé mokřady a rychle obsazuje ty vzniklé bobří činností, kde je následně početnější, zatímco hohol upřednostňuje

Bobr evropský – až metr dlouhý, zavalitý stavitel hrází s dlouhým plochým ocasem

větší a stabilnější jezera. Rozdílem mezi čírkou a vodoušem je zejména to, že vodouš je v době hnízdní velmi teritoriální, a pak také fakt, že vodouši se ve zvýšených počtech vyskytují na bobřích lokalitách i poté, co bobr mokřad opustí a hladina poklesne. Čírky totiž potřebují mokřad zaplavený, kdežto vodouši dokážou profitovat i z podmáčeného území s menšími tůňkami.

Studie rozšířila seznam druhů, které těží z přítomnosti a aktivity bobrů, a potvrdila, že tyto ekosystémoví inženýři mohou být pro dynamiku mokřadů velmi cenní, a to zejména dnes, kdy mokřady mizí a společenstva na ně vázaná se stávají čím dál ohroženější.

Podle Nummi P. a kol. 2021: *Global Ecology and Conservation* 28

Zážitek na celý život aneb dlouhodobá paměť samců lindušek úhorních

Foto: Pavel Štěpánek

Linduška úhorní v Komořanech na Mostecku, Ústecký kraj

Říká se, že se lidé snaží negativní zkušenosti vytěsnit. Někdy je ovšem dobré si nepříjemné zážitky pamatovat, zejména pokud jsou spojené s nebezpečím. Vyplatí se nezapomenout, že není dobrý nápad strkat hřebík do zásuvky, hladit vrčícího psa a podobně.

Nejinak je tomu i u zvířat, kde – zvláště v minulosti – byly negativní podněty používány i k výcviku. Zvíře si nepříjemný zážitek zapamatovalo a příště se mu snažilo vyhnout. Ani pěvci nejsou v tomto směru výjimkou. Téměř každý kroužkovatel, který láká ptáky na zpěv, potvrdí, že odchytit stejného jedince tímto způsobem je napodruhé mnohem složitější a někdy i téměř nemožné. Při odchytu „na playback“ je k síti umístěn reproduktor, ze kterého je puštěna nahrávka zpěvu daného druhu. Zpěv z reproduktoru naláká chytaného jedince do blízkosti sítě, do níž se posléze při vzrušeném hledání domnělého vetřelce chytí. Tedy alespoň napoprvé...

Tento kroužkovatelům dobře známý fakt jsem si ověřila na vlastní kůži během časově velmi náročných a mnohdy neúspěšných zpětných odchytů lindušek lesních a už tehdy jsem přemýšlela nad tím, jak dlouho si předchozí odchyt pamatují. Až po několika letech se mi poštěstilo věnovat se této otázce v rámci výzkumu.

Díky mému tehdejšímu studentovi Michalu Portešovi jsme se začali zabývat zpěvem u nás kriticky ohrožených lindušek úhorních. Ty lze v Česku sledovat na jediné lokalitě, v aktivních povrchových uhelných dolech na Mostecku. Zde jim zjevně vyhovují plochy zvolna zarůstající po ukončené těžbě, podobající se jejich přirozenému prostředí. Sledování místní populace lindušek úhorních se dlouhodobě věnuje Václav Beran, jenž se zabývá populační dynamikou a také vhodným managementem, který by umožnil přežívání lindušek úhorních na Mostecku i po ukončení těžby. Intenzivní výzkum, zahrnující

Foto: Adam Petrussek

Spontánně zarůstající vytěžené plochy mají osobitý ráz a zároveň jsou unikátním prostředím, ve kterém nalézá domov řada vzácných či ohrožených druhů

barevné značení většiny přítomných samců, probíhal od roku 2012 a v roce 2015 začal Michal nahrávat zpívající jedince. Poměrně záhy jsme ověřili, že zpěvy samců jsou individuálně odlišné a stabilní v čase, takže je lze využít i pro identifikaci neokroužkovaných samců pouze na základě nahrávky.

Naskytl se nám tak vcelku unikátní příležitost porovnat, jak na nahrávky reagují nikdy neodchycení samci, kteří se na lokalitě ocitli poprvé, v porovnání se samci, kteří byli v minulosti na playback odchyceni. Vzhledem k tomu, že mostecké doly jsou jediná a navíc poměrně izolovaná lokalita, kam se u nás lindušky úhorní mohou vracet, je návratnost samců relativně vysoká. Během dvou let se tak Michalovi podařilo otestovat 31 „naivních“ samců, kteří nebyli okroužkovaní, a 29 „zkušených“, tedy těch, kteří byli někdy předtím odchyceni na playback. Druhá jmenovaná skupina zahrnovala většinu samců odchycených v předchozím roce (12 jedinců), ale i samce okroužkované již dva (2), tři (4), čtyři (2) či pět (3) let před pokusem. Šest samečků bylo odchyceno na počátku sezony v témže roce, jako probíhal pokus. Nutno podotknout, že odchyt krom okroužkování zahrnoval měření a vážení a sedmnácti samcům byla navíc i odebrána krev, takže to zcela zjevně nebyl příjemný zážitek.

Samotný pokus probíhal následovně: do teritoria zpívajícího samce byl umístěn reproduktor a samec byl po tři minuty nahráván (u nekroužkovaných jedinců sloužila nahrávka k potvrzení totožnosti). Poté byla za pomoci dálkového ovládní spuštěna třiminutová pokusná nahrávka (vytvořená ze zpěvu některého samce nahraného ve stejné oblasti v předchozích letech). Během tří minut, kdy hrál playback, a dalších tří minut po zmlknutí reproduktoru bylo zaznamenáváno chování testovaného samce.

Přestože se jak naivní, tak zkušenější samci začali o playback zajímat okamžitě po zapnutí

reproduktoru, v následném chování se významně lišili. Zatímco samci, kteří doposud nebyli chyceni, se k reproduktoru přiblížili, často na něj i útočili a zuřivě nad ním přeletovali, většina okroužkovaných samců, která zkušenost s playbackem měla, se držela v uctivé vzdálenosti, přestože se celou dobu o nahrávku zajímala.

Nejzajímavější bylo, že jsme neodhalili významné rozdíly v chování různých skupin zkušených samců. Ti odchycení před pěti lety se chovali stejně obezřetně jako ti chycení v předchozím roce. Je tak zjevné, že si samci lindušek úhorních i po pěti letech pamatují, co vedlo k nepříjemnému zážitku. Mezi pěvci byla takto dlouhodobá paměť zatím prokázána v přírodních podmínkách jen u vran amerických (*Corvus brachyrhynchos*) a krkavců velkých (*Corvus corax*). Naše studie tak ukazuje, že je potřeba počítat s tím, že i drobní pěvci si mohou pamatovat mnohem déle, než bychom čekali. To je potřeba brát v potaz zejména při víceletém sledování jedinců či během behaviorálních studií, při kterých je používán odchyt na playback. Může to totiž zásadně ovlivnit chování značených jedinců v následných pokusech, ale i úspěšnost zpětných odchytů. V přírodě krátkověké lindušky úhorní nám v pokusech ukazují, že paměť mají vynikající a nepříjemná zkušenost s odchycením pro ně může být bez nadsázky zážitkem na celý život.

Oñate-Casado J., Porteš M., Beran V., Petrussek A. & Petrusková T. 2021: *Animal Behaviour* 182: 19–29.

Tereza Petrusková | se teritoriálnímu chování pěvců s občasnými přestávkami věnuje od své diplomové práce. Ptačím zpěvem se začala zabývat víceméně náhodou během svého doktorského studia. Tento zájem ji vedl až k založení bioakustické skupiny na katedře ekologie PřF UK, kde působí dodnes.

Foto: Lukasz Cynalewski

Z výzkumu speciace slavíků; Polsko, 2008

Každý rok si musím šlehnout dávku birdwatchingu

Rozhovor s Jiřím Reifem

Pamatuji si, jak jsi za studií na různých výjezdech vstával nejdřív ze všech a s velkým nadšením jsi chodíval do terénu dělat bodovky. Už tenkrát jsi perfektně ovládal hlasové projevy ptáků. Kde ses to naučil?

Od osmi let jsem chodil do ornitologického kroužku k Luborovi Urbánkovi, který mě to, co se jinak člověk ještě doučuje na výšce, všechno naučil, takže na gymnáziu už jsem hlasy uměl. Učil jsem se i z kazet Pavla Pelze. A občas jsem i něco vykoukal – když někde něco zpívalo, zkoušel jsem to najít.

Jaká byla motivace osmiletého kluka, že se přihlásil do ornitologického kroužku? Měli jste to v rodině?

Na ptáky se zaměřuji, jak se říká, od nepaměti. Vedli mě k tomu děda a maminka. Myslím, že se mi líbilo, jak jsou ptáci barevní. Tehdy za komunismu bylo všechno takové šedivé a já měl knížky s Hískovými ilustracemi, barevné kachny a různé další druhy, a to mi přišlo krásné. Pak jsem se na ně díval v přírodě, pozoroval jsem je samozřejmě na krmítku i v zahradě a hlavně na hřbitově v naší vsi, to byla pro mě v dětství zásadní lokalita. Pak jsem přišel k Luborovi do kroužku, což byl takový přelom, splněný sen. Konečně jsem tam viděl ptáky, které jsem znal z knížek. Děda měl takovou formulku, že některé druhy sice v knížce jsou, ale my je v přírodě nepoznáme, takže pro nás vlastně neexistují. A já pak vyrazil v těch osmi letech jedno podzimní ráno na první výpravu s Luborem a zjistil jsem, že ti ptáci existují a jsou kousek od nás, jako třeba takový moták pochop, který byl pro mě nedosažitelný jako, dejme tomu, orlosup. A najednou létá v Litomyšli za městem, to mě uchvátilo.

Jiří Reif

*10. 2. 1980 v Litomyšli

Působí jako profesor na Ústavu pro životní prostředí (ÚŽP) Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Zabývá se širokým spektrem otázek z ekologie ptáků a testováním různých přístupů k jejich ochraně. Od roku 1995 je členem ČSO, od roku 2004 se podílí na řízení jejich programů monitoringu ptačích populací – Jednotného programu sčítání ptáků (JPSP) a později Liniového sčítání druhů (LSD), několik let působil v redakční radě Sylvie. Je autorem více než stovky vědeckých i desítek popularizačních článků. V roce 2015 získal Cenu Marcina Antczaka za nejpodnětější ornitologickou studii, která se věnovala procesu oddělování sesterských druhů evropských slavíků. Jeho ženou je evoluční biologka Radka Reifová, s níž vychovává dva syny.

Foto: František Štálek

Na hory jezdím od čtyř let, hlavně s dědou. Až po seznámení s Luborem Urbánkem se tamní „pěnkavy“ proměnily v lindušky horské, pěvušky podhorní nebo bělořity; Tatro, 1991.

Foto: archiv Jiřího Reifa

První výprava do Afriky představovala předěl v mém biologickém myšlení i vnímání světa; s Davidem Hořákem a Ondrou Sedláčkem, Kamerun, 2003

Dnes působíš na přírodovědecké fakultě. Jsou mezi studenty pořád takoví nadšenci, kteří se od malička věnují ptákům?

Jsou, dokonce poslední dobou mám ty nejlepší studenty, co jsem kdy měl. Což neznamená, že ti, které jsem měl před tím, nebyli dobří, ale byli to jednotlivci, třeba Honza Hanzelka, který je dnes na fakultě postdocem, nebo Jarďa Koleček, který působí v Brně. Teď se našel celý hrozen výborných lidí. O budoucnost v tomhle směru nemám obavy.

Mohl bys poradit začátečníkům, jak svůj zájem rozvíjet, aby se ornitologií jednou mohli žít?

Pro mě byl zásadní zkušeností ornitologický kroužek a obdivuji všechny, kdo je vedou. Sám bych na to neměl energii, tady na fakultě mám výchovy mladých lidí až nad hlavu. Ale určitě existují ornitologové, kteří kroužkem neprošli a taky znají ptáky, takže cesty jsou nepochybně různé. Těm, kdo se ptáky chtějí vážně zabývat, můžu poradit, že náhoda přeje přípravným. Vícekrát se mi to osvědčilo. Než jsem přišel do kroužku, znal jsem už naše základní druhy z knížek a od dědy. Pak se ukázalo, že v Litomyšli žije Lubor Urbánek, vynikající zoolog, absolvent naší fakulty, kterému na ní nebylo umožněno z politických důvodů fungovat, a ten mě opravdu velmi kvalitně vedl. Takže když jsem přišel na fakultu, dokázal jsem snadno postavit síť (hlavně ji řádně vypnout, na tom si Lubor zakládal) a poznával hlasy většiny českých ptáků. Na vysoké jsem pak záhy potkal Davida Storcha, který tehdy sháněl lidi, kteří by mohli sčítat ptáky v terénu, což mi připadalo jako běžná dovednost, ale ono vlastně takových studentů moc není. Tím jsem se dostal do týmu badatele světové úrovně, vstřebal vynikající průpravu z ekologie a mohl jsem díky tomu po získání doktorátu relativně

snadno založit vlastní výzkumnou skupinu. Náhodou totiž přišel v té době na ÚŽP nový ředitel a hledal nové pracovníky. Přihlásil jsem se do konkurzu a vyhrál. Od té doby tam funguji a myslím, že celkem úspěšně – předloni jsem získal profesuru. S trochou nadsázky bych

Foto: Paweł Dolata

Rozdělení rolí při výzkumu slavíků: zatímco v terénu má hlavní slovo Jirka, celý projekt řídí a intelektuálně pohání Radka; Polsko, 2007

řekl, že nic z toho by se nestalo, kdyby mi děda v dětství neukazoval ty modřinky na krmítka...

Co tě přivedlo k hodnocení účinnosti různých ochranných opatření? Když jsi s tím začínal, tento směr rozhodně nepatřil k hlavnímu proudu a tvoje práce jsou dodnes jedny z mála, které na toto téma na české scéně vznikají.

Toho si docela cením, protože výzkumně-ochranný směr v ptačí problematice jsem se musel sám naučit. Ve škole jsme byli výborně vzděláváni v ekologii, ale trochu jsem záviděl kolegům ze zahraničí, že dělají výzkumy, které ptákům k něčemu slouží. Pak jsem zjistil, že to jde i u nás, ale člověk se nad tím musí trochu jinak zamyslet. Možná to není taková intelektuální výzva jako klasická ekologie, ale zároveň to není zcela triviální. Také velké ochranné časopisy chtějí články, které opravdu k něčemu jsou. Trvalo mi pár let, než jsem dokázal výzkum pro takový článek naplánovat. Chtěl bych ale zdůraznit, že ochrannými výzkumy ptáků se v Česku

Foto: David Horák

Bez pozorování ptáků pro radost si život nedokážu představit. S mládětem kolihy malé při výpravě s přáteli do Norska, 2004.

nezabývám zdaleka sám, podobně zaměřený je třeba i Martin Šálek, který zjistil úžasné věci.

Jaké jsou podle tebe dnes aktuální trendy v ochraně přírody, jaké přístupy fungují?

To je dost těžké, myslím si, že to je hodně specifické jak druhově, tak regionálně. Jmenovat jeden přístup by nebylo spravedlivé k těm ostatním. Druhová ochrana je hodně náročná na zdroje, ale zároveň hodně prospěšná, pokud se dělá dobře. Máme-li pro druh záchraný program, víme-li, co potřebuje, a máme-li na to dost peněz, tak to často funguje. Zároveň se ale nedostane na x dalších druhů, které cílenou podporu také potřebují. Víme, že je prospěšná územní ochrana. Chráněná území jsou takový základní kámen ochrany přírody, v nichž si ochránáři, s nadsázkou řečeno, můžou dělat, co chtějí, a pokud to dělají dobře, tak to funguje. Na druhou stranu nevýhodou je, že taková území často nejsou dostatečně velká a bývají odtržena od zbytku krajiny. V ní musí ochrana své cíle sladit se zájmy zbytku společnosti, což je opravdu kumšt, ale pokud se to podaří, pozitivní dopad je plošný, obrovský.

V Česku, ale i v celé Evropě se momentálně dobře daří lesním ptákům, smrkové monokultury jsou však na ústupu. Dá se očekávat, že budou ptáci na ně vázani ubývat?

Myslím, že ano, asi to nastane, ale není to něco, co by nás mělo znepokojovat. Druhy smrkových lesů jsou většinou běžné. I třeba takový králíček obecný, který teď velmi ubývá, je u nás pořád jedním z nejběžnějších druhů. Asi jich bude v budoucnu méně, ale neřekl bych, že bude ohrožený.

Když jsi u těch lesů, zajímal by mě tvůj názor na iniciativy typu „Vysadme společně milion stromů“.

Z pohledu ochrany přírody se takové akce oprávněně kritizují, protože ubírají biotopy druhům, které jsou ohrožené nejvíce, zejména entomologové jsou na ochranné aktivity rovnající se vysazování stromů hodně vysazení. Z hlediska ptáků je to v některých případech v pořádku, ti přece jen mají dřeviny v oblibě. Třeba vegetace podél cest nebo městská zeleň je prospěšná, ale vysazování lesů na úkor otevřené krajiny, nebo, nedej Bože, mokřadu, to je určitě špatně.

A když se pole přetne alejí, nevznikne tak spíš posed pro predátory na zemi hnízdících druhů? Lučním a polním ptákům strom žádný prospěch nepřináší, nebo ano?

Těm přináší problémy. To jsme teď potvrdili ve studii na skřivanech na Slovensku. Nejspolehlivější prediktor výskytu skřivana je absence dřevin v okolí pole. Na druhou stranu pro řadu druhů stromy význam mají. Takže když se přetne území významné pro některé polní druhy, jako je třeba čejka, tak to dobře není, ale v místech, kde jsou čisté jenom pole, kde není nic než ti skřivani, tam dřeviny zvýší heterogenitu krajiny a pro druhy jako pěnice hnědokřídlá nebo tuhýk obecný, které na tom teď také nejsou úplně

dobře, keřovitá vegetace význam má. Takže se to nedá generalizovat.

Zmínil jsi skřivana, což je vlajkový druh polní krajiny, který uvádíme jako příklad obývajících ptáků. Co ho tedy nejvíc ohrožuje a jak na tom vlastně je?

Skřivan jsme se věnovali v rámci diplomky Adriany Hološkové, jedné z mých současných šikovných studentek. Na polích na jihovýchodě Slovenska se zabývala tím, jaké charakteristiky biotopu vysvětlují početnost skřivanů, a zároveň zjišťovala potravní nabídku. A vyšlo jí, že početnost skřivana s potravní nabídkou nesouvisí. To si vysvětlujeme tak, že on chybně odhadne, kolik kde bude potravy. Zřejmě má evolučně zafixované, že podle vzhledu biotopu určí, jaká v něm bude potravní nabídka. Když se ale pole postříkají, tenhle vztah se úplně zruší, takže skřivan se pak vyskytuje tam, kde by podle nedostatečné potravní nabídky neměl být, protože tam už má obsazená teritoria a stěhovat se jinam není uprostřed hnízdění snadné.

Dnešním všudypřítomným tématem je úbytek biodiverzity. Má smysl ji chránit v globálním měřítku?

Dnes se mluví o cílech EU do roku 2030 a o tom, kolik bychom měli chránit souše a kolik moří, což zní z biologického hlediska komicky. Jak jsem říkal, ochrana je regionálně a druhově specifická a těžko čekat, že podobné cíle zachrání svět. Ve skutečnosti je však správné se biodiverzitě věnovat na globální úrovni. Už jenom to, že takové cíle máme, zvyšuje pravděpodobnost, že si společnost uvědomí potřebu reflexe, takže potom budeme snáze získávat prostředky na konkrétní akce. Ono to není tak triviální: kdybychom si například řekli, že potřebujeme chránit mokřady a nebylo to zasazené v globálních politických koncepcích, budeme to velice těžce prosazovat, přestože globální politika třeba sama o sobě až takový biologický smysl nedává.

Další oblastí, které se aktivně věnuješ, je monitoring běžných druhů ptáků. Stál jsi u zrodu LSD, ještě za studií jsi coby dobrovolník koordinoval JPSP. Co tě k tomu tehdy vedlo?

K JPSP jsem se přidal v roce 2004 jako postgraduální student. Moje motivace byla badatelská, spatřoval jsem v tom možnost o ptácích něco zjistit. Vždycky mě zajímalo, jako asi každého ornitologa, které druhy jsou na tom hůře a které lépe, co potřebují a co jim naopak nevyhovuje, a údaje z JPSP dávaly možnost na takové otázky odpovídat. Zároveň na tom program nebyl moc dobře, co se týče počtu spolupracovníků, takže to byla hozená rukavice a současně možnost, jak udělat něco prospěšného pro ornitologickou obec. Tak jsem se jí chopil, zkoušel to rozhábat a pozvednout, což se, myslím, podařilo. Ale nebyl jsem na to úplně sám. Pomáhal mi Petr Voříšek, který byl tehdy nově koordinátorem celoevropského monitoringu, takže bych svoje vklady v tomto směru nepřečesoval.

Data JPSP a LSD pocházejí z velké části od amatérských ornitologů, ale

ne každý vědec bere údaje občanské vědy vážně.

Strukturované programy jako JPSP a LSD poskytují vyloučeně výborná data na profesionální úrovni, o tom není pochyb. Z těch desítek studií, které jsme na jejich základě publikovali, jsem se jen jednou setkal s námitkou recenzenta, jestli dobrovolní spolupracovníci mají pro terénní práci dostatečnou odbornost. Hravě jsem ho zadupal do země. Dnes však vidíme hlavní boom citizen science projektů v oblasti nestrukturovaných dat, jako je databáze eBird, a řeší se, jak k nim přistupovat. Využívají se metodické nástroje, ale mají pořád velké limity. Zrovna nedávno jsem mluvil na konferenci EBCC v Lucernu s Wesleyem Hochachkou z USA, který říkal, že vždycky odstraní nějaký zádrhel, ale pak zjistí, že tři další tam ještě jsou. Využití náhodných, nestrukturovaných, ale masivních dat o výskytu ptáků je zatím ve stadiu zrodu.

Tvůj záběr je ale daleko širší. V roce 2015 jsi například získal cenu za nejpodněnější článek za studii, kterou jsi vedl spolu se svou ženou Radkou. Týkala se speciace slavíků, čemuž jste se oba věnovali intenzivně řadu let. Co na té studii spatřuješ výjimečného?

První verzi toho článku jsem napsal na základě výsledků diplomky svého studenta Martina Jirana. Radka mi to pak celé přepsala, hodně jsme se u toho doma vědecky přeli. U dalších studií už je hlavní autor ona a já mám poradní hlas, je to daleko klidnější spolupráce. Nicméně zpět k věcné náplni oceněného článku. Šlo o to, že se slavíci mezi sebou perou. Máme dva druhy, obecného a tmavého, který je trošku větší, takže by měl být dominantní a agresivnější. To jsme testovali pomocí experimentů s playbackem a atrapou. Slavík obecný byl agresivnější na konspicifický podnět, takový nervák, zatímco slavík tmavý se choval víc flegmaticky, odpovídal stejně silně na konspicifický i heterospicifický podnět. Zajímavé je, že slavíci tmaví zpívají v zóně překryvu areálů velmi podobně jako slavíci obecní, prostě je kopírují, takže jejich zpěv je takzvaně smíšený. Témhle smíšeným zpěvům říkáme dvojhlasci (mimochoodem to pojmenování vymyslel Libor Schröpfer). V kontextu našich experimentů pak můžeme uvažovat o tom, že slavíci tmaví odpovídá na tmavé i obecné samce stejně silně proto, že si možná není tak úplně jistý, jestli ten obecný v playbacku není náhodou tmavý dvojhlasěk. Zároveň se smíšený zpěv může slavíkovi tmavému hodit k lepšímu vymezení hranice svého teritoria vůči obecnému slavíkovi. Řekne mu prostě jeho řečí, že za hranici nemá pronikat. Slavík obecný si tohle dovolit nemůže, a proto zpěv tmavého nekopíruje – je menší, a kdyby slavík tmavého kopírováním jeho zpěvu vyprovokoval k fyzickému střetu, mohl by dopadnout špatně.

Oba se s manželkou aktivně věnujete vědecké kariéře, přitom vychováváte dva kluky. Jak se vám daří skloubit práci s rodinou?

Není to úplně snadné, ale to nejtěžší už máme, doufám, za sebou. Když byli kluci malí, hodně nám pomáhali prarodiče z obou stran, pracovali jsme po nocích, střídali se, byla to jízda.

Jiří Reif (stojící první zprava) s hroznem svých šikovných studentů na stanici ČSO Velký Tisý; říjen 2021. Stojící studenti zleva: Václav Bystřický, Adriana Hološková, Lenka Dvořáková a Jan Grünwald, sedící Filip Szarvas a Kateřina Rohová.

Ale zároveň nemám pocit, že bychom děti nebo vědu nějak odbývali a že to není možné skloubit, jak se také občas tvrdí. Člověk holt třeba neudělá ty úplně nejbombastičtější objevy, není v absolutní špičce, nemá nejvíc výsledků. No a co? I tak se dají dělat zajímavé a smysluplné věci. Obecně si ale myslím, že ženy a obzvláště matky to mají ve vědě skutečně těžké, takže se snažím Radce pomáhat. Ona je opravdu hodně dobrá, bezesporu lepší badatel než já, takže chci, aby neměla horší podmínky, protože by to byla pro bádání škoda.

Řekl bys na základě zkušenosti ze svého smíšeného týmu, že ženy mají k vědě jiný přístup, nebo pohlaví nehraje roli?

Myslím, že u studentů hraje pohlaví menší roli než jiné charakteristiky. Když je člověk schopný, cílevědomý a chce něco zjistit, tak je jedno, jestli je to muž, nebo žena. Samozřejmě určitá omezení tam jsou, práce vyžadující fyzickou sílu nebo i pobyt v terénu jsou jednodušší pro kluky. Člověk se nebojí studenta někde v Polsku vypustit do křoví a poradit mu, že když potká partu přioplých rybařů, tak je má přetáhnout klackem, že dají pokoj. To bych si u studentky nedovolil, ale to je v podstatě jediná omezující věc, jíž se dá dobrým plánováním předejít. Větší problém je obyčejná lenost, kdy se někomu nechce jít třeba kilometr pěšky krajinou, kde žádné nebezpečí nehrozí. To jsou ale osobnostní rysy, které nemají s pohlavím nic společného.

Pracoval jsi v terénu napříč Evropou i v Africe. Vzpomeň si, jaké byly nejhorší podmínky, které jsi během terénní práce zažil?

Africký terén byl naprosto úžasný a byl takovým přelomem v mém životě, v biologickém myšlení i ve vnímání světa. Dodnes jsem vděčný Davidu Hořákovi a Ondrovi Sedláčkovi, kteří mě tam vzali s sebou. Byly to občas drsné zážitky, když jsme třeba vystupovali do hor se 40kilovým batohem, zrovna končilo období dešťů, tak jsme celou noc drželi v jedné ruce plachtu a spali vsedě, aby na nás nepršelo. Ale popravdě nejhorší terén byl ve Finsku v roce 2010.

Radka tehdy chtěla zkoumat speciaci rákosníků a tam žijí obecní, pokrovní a zpěvní najednou. Měli jsme jet spolu, ale zjistili jsme, že čekáme Vojtíška, tak jsem jel raději jen já a cestou jsem spal v kempu, což byla chyba. Kdybych býval spal někde v pangejtu, tak se mi nic nestalo, ale z důvodu bezpečnosti jsem zastavil v kempu v Kodani, kde mě okradli. Měl jsem předem vybrané všechny diety, takže grantové peníze na cestu byly fuč a k tomu ještě začalo zlobit auto, musel jsem ho dát do servisu a půjčit si jiné. Byl přelom června a července, kdy jsou tam bílé noci a rákosníci pořádně zpívají jen v noci, takže člověk k tomu všemu měl ještě převrácený režim. Druhá část pobytu už byla naštěstí lepší, přijeli Petr Procházka s Milicou Požgayovou a pomáhali mi, ale na ten první týden, kdy jsem tam byl sám, bez peněz a musel jsem fungovat v noci, nerad vzpomínám.

Co považuješ za svůj dosavadní největší úspěch v kariéře?

Každý rok si chci udělat takovou radost, objevit se svým týmem jednu zajímavou věc a publikovat ji v dobrém časopise. Člověk samozřejmě dělá výzkumů hodně, lepší či horší studie, ale vždycky chci mít za rok jednu, která je fakt moje nebo mého studenta, je zajímavá a kvalitně se publikuje. Jestliže se tyhle tři věci sejdou, pokládám svoji práci za smysluplnou. Když se ohlédnou, tak od roku 2014 se mi každý rok podařila nějaká hezká práce. Vzpomenout můžu třeba studii s Jardou Kolečkem, kdy jsme měřili, jestli se mají ve východní Evropě lépe druhy chráněné než ty nechráněné, nebo třeba když jsme s Davidem Hořákem zkoumali, jaké vlastnosti charakterizují ekologicky specializované druhy.

Co tě na ptácích a ornitologii pořád baví?

Baví mě spousta věcí. Sčítání v terénu, když člověk udělá transekt a řekne si, že to dobře podchytil, to je pocit, který mám vyloučeně rád. Pozorovat ptáky pro radost, typicky teď zjara na rybnících kachny, co protahují, to je moje oblíbená skupina, podobně bahnáči, na ně se vždycky rád podívám. To rozhodně potřebuji, každý rok si na jaře šlehnout dávku birdwatchingu.

Za rozhovor děkuje Alena Klvaňová

Fotografování ptactva je mou velkou zálibou a hnízdění krutihlavů patří k mým nejhezčím fotografickým zážitkům. Každé jaro v napětí očekávám jejich přilet. I když je krutihlava kvůli dokonalému maskování těžké spatřit, jeho pronikavý hlas si snad nelze splést, a tak jeho přítomnost vždy spolehlivě prozradí. Během posledních let jsem měl příležitost pozorovat tok, kdy sameček čepýří peří na temeni a kroutí hlavou ze strany na stranu. Jednou si páreček krutihlavů vybral puklinu ve staré hrušni, nízko nad zemí, a já jsem tak měl šanci být součástí neobyčejného zázraku hnízdění tohoto krásného šplhavce.

První dny krmení létali rodiče v dlouhých intervalech a já jsem sledoval jak složení potravy, která sestávala výhradně z larev mravenců, tak i jejich opatrné chování během přiletu a odletu z hnízda. S přibývajícímí dny se intenzita krmení výrazně zvyšovala, a to především ke konci hnízdění. Slovo „výrazně“ přitom zdaleka nevystihuje skutečnost, jelikož interval mezi odletem z dutiny a přiletem se zobákem plným mravenčích larev se pohyboval i pod jednou minutou, což je opravdu obdivuhodný výkon.

Krutihlav má dlouhý lepkavý jazyk a před objektivem jej s hrdostí sobě vlastní velmi často vyplazuje. Jak by ne, když si ho musí pokaždé připravit pro další dávku mravenčích larev. Samec se samicí se na hnízdě potkávali velmi sporadicky, a pokud k tomu došlo, láskyplně na sebe „zavrčeli“. Ke konci hnízdění rodiče lákali své ratolesti k opuštění hnízda a zkracovali interval krmení. Ptáčata začala opouštět dutinu velmi brzy ráno, ještě za šera. Poslednímu ale trvalo ještě další tři dny, než se konečně osmělilo vylétnout. Během této doby ho rodiče krmili a občas se u dutiny ukázal i jeho sourozenec.

Celé dění jsem dokumentoval z fotografického stanu objektivem 150–600 mm, jehož pohyb krutihlavi naštěstí přijali bez povšimnutí. Každé hnízdění je totiž křehkou záležitostí, k níž je třeba přistupovat s velkou obezřetností, protože žádná fotka nestojí za sebemenší ohrožení jejího zdárného průběhu.

Určujeme správně motáky na jaře a v létě

Foto: Dušan Rak

Samec motáka pilicha. Ve druhém roce života (2K) probíhá aktivní pelichání, pták má stále patrný juvenilní krční límec. Hnízdící pták, Nymbursko, červenec 2020.

Určování dravců patří k nelehkým úkolům, zvláště u některých vzájemně podobných druhů, jako jsou motáci. Ti v terénu často dělají problémy nejen začátečníkům, ale i pokročilým pozorovatelům. Jejich určování je v období hnízdění, kdy pelichají, ještě mnohem složitější než jindy.

V posledních letech se v databázi Avif (birds.cz) v pozdním jaře a během léta objevuje řada pozorování motáka pilicha. Například v loňském roce bylo od 1. 5. do 31. 7. do databáze vloženo 43 pozorování tohoto druhu. Na první pohled by se mohlo zdát, že po letech soustavného ubývání početnosti, které se zastavilo v posledním desetiletí na pouhých 0–5 hnízdících párech, u nás piliši znovu přibývají. Ale je tomu skutečně tak? Ze všech pozorování z loňského roku v databázi bohužel nenalezneme žádné s důvěryhodnou fotografií a téměř žádné s přesvědčivým popisem druhu.

Je evidentní, že řada pozorovatelů, především těch začínajících, považuje motáka lužního, či dokonce pochopa mylně právě za motáka pilicha.

Jak tedy na správné určování?

Pozorujeme-li v naší krajině v době od května do konce července nějakého motáka, jedná se pravděpodobně o pochopa. Budeme-li mít štěstí, narazíme i na motáky lužní. Ti u nás v té době již na řadě míst v republice hnízdí.

Moták lužní, adultní samec v období hnízdění. Patrný je typický černý pruh přes loketní letky a rozsah černých konců.

Foto: Dušan Bouny (Birdphoto.cz)

Foto: Dušan Rak

Samec motáka pilicha ve druhém roce života (2K). Díky některým vyměněným ručním letkám již bezpečně poznáme samce pilicha. Hnízdící pták, Nymbursko, červenec 2020.

Foto: Zdeněk Tunka (Birdphoto.cz)

Moták pilich, adultní samec. U pilicha nepřehlédneme tmavý zadní okraj křídla a šedou hlavu ostře oddělenou od světlejšího těla. Porovnejme rozsah černých konců křídel s motákem lužním.

Moták pilich

Má široká křídla, která se zdají být kratší a zakulacenější (podobná jestřábovi), tělo je mohutnější a let těžkopádnější než u motáka lužního. Dospělý samec je poměrně typický; spodní část těla je bílá, ostře oddělená od modrošedé hlavy a hrudi, ukončená černými konci křídel, důležitým určovacím znakem je tmavý zadní okraj křídla. Samice a mladé ptáky opět poznáme nejlépe podle tvaru těla. Pokud pták nepelichá, pak pilicha poznáme (ideálně z fotek) podle pěti „prstů“ (ručních letek ve vrcholu křídla).

Pokud skutečně narazíme na motáka pilicha v hnízdící době, může to být na pasekách v lesním komplexu, což je prostředí pro možné hnízdění. Vzácněji může pilich zahnízdit v obilných polích podobně jako moták lužní. Můžeme potkat také nehnízdící jedince, a to především na pastvinách a loukách s dostatkem hrabošů.

Druhy, se kterými můžeme motáka pilicha zaměnit

Moták pochop

Setkáme se s ním především v blízkosti rybníků s rákosinami, u mokřadů, ale i v zemědělské krajině. Mezi našimi motáky patří k největším. Samce poznáme podle světlé spodiny křídel s černými, ostře oddělenými konci, břicho je většinou rezavé. Na rozdíl od dospělého samce motáka pilicha má shora kaštanově hnědá záda, celkové zbarvení shora je pak „tří(čtyř)barevné“. Samice a mladí ptáci jsou tmavě hnědí se žlutavým zbarvením hlavy.

Moták lužní

Vyskytuje se především v zemědělské krajině, nedospělí a nehnízdící ptáci v létě často společně na pastvinách ve vyšších polohách. Záměna s pilichem je zde více pravděpodobná, ale motáky lužní poznáme podle velmi dlouhých a úzkých křídel, štíhlého těla a dlouhého ocasu. Jejich let působí velmi lehce a připomíná rybáky. Dospělého samce bychom měli poznat

Foto: Dušan Boučný (BirdPhoto.cz)

Moták lužní, adultní samice. Pozornost v tomto případě věnujme hlavně kresbě spodních křídelních krovek, které jsou nápadně odlišné od motáka pilicha.

Foto: Zdeněk Tunka (BirdPhoto.cz)

Samice motáka pilicha v první zimě s tmavou duhovkou a výrazným krčním límcem. Opět porovnejme kresbu spodních křídelních krovek a celkové zbarvení spodní strany křídla s juvenilním motákem lužním.

Foto: Ondřej Boháč

Víceletý samec motáka pochopa. Velmi světlý jedinec několika ornitology mylně považovaný za hnízdícího samce motáka pilicha; Karlovarsko, červen 2020.

jednoduše podle rozsáhlých černých konců křídel a černých proužků přes loketní letky (dva zespodu a jeden shora). Spodní křídelní krovky mají kaštanově hnědou kresbu. Hlava a záda jsou tmavě šedá. Rozlišení samic od samice pilicha je složitější, nejlépe je poznáme podle celkového tvaru těla a kombinace některých méně nápadných znaků v opeření.

Moták stepní

U nás pravidelně, ale jen vzácně protahující moták. Dospělý samec je velmi světlý, mnohdy svým zbarvením může připomínat racka. Ve vrcholu křídla má černý klín (méně černé než u motáka pilicha i lužního). Mladé ptáky na podzim můžeme při pozorování na menší vzdálenosti určit snáze než předchozí dva druhy, a to především díky specifické kresbě

Foto: Dušan Rak

Pelichající samice motáka pilicha ve druhém roce života (2K) s typicky jantarovou duhovkou a zachovalým krčním límcem. Na vyměněných loketních letkách můžeme vidět výrazné pruhování, staré loketní letky jsou naopak jednoduše tmavé. Hnízdící samice, Nymbursko, červenec 2020.

Foto: Ondřej Boháč

Adultní samice motáka pilicha. Všimněme si světle žlutého oka, chybějícího límce a celkově světlejšího opeření, než mají juvenilní samice; únor 2021.

Foto: Dušan Boučný (BirdPhoto.cz)

Juvenilní moták lužní na konci léta. Typicky jednoduše rezavý, proti juvenilnímu pilichovi chybí zřetelně žihání břicha.

hlavy. Liší se světlým obojkem, který zvyrazňuje tzv. tmavé „boa“. Určení adultní samice opět není jednoduché, proti samici motáka pilicha má štíhlejší tělo a křídla, dále můžeme určovat podle formule křídla a dalších méně výrazných rozdílů především ve spodní straně křídla, které nenajdeme u motáka lužního. Moták stepní nás upoutá svým prudkým svižným letem, který je nápadný hlavně při lovu.

Pelichání motáků

Všechny výše zmíněné znaky nám však může do částečné míry znesnadnit pelichání, které probíhá během hnízdění. U dospělých jedinců si musíme dát pozor hlavně na určování podle počtu ručních letek, které v době své výměny nejsou spolehlivým znakem. Ještě o něco složitější je určování ptáků ve druhém roce života (2K). U motáků lužních je opeření velmi variabilní a rozsah pelichání může být u každého jedince jiný. Obecně je však mnohem jednodušší určovat samce, a to u všech čtyř motáků. Při pozorování v květnu, kdy mimo motáky lužní můžeme ojediněle zahlédnout opozdilé pilichy i motáky stepní, nám může do jisté míry pomoci, že mladí motáci lužní začínají částečně pelichat

již na zimovišti. Naproti tomu u motáka pilicha během první zimy částečné pelichání neprobíhá, a tak u něj v květnu ještě nevidíme směr starého a nového opeření.

Na závěr je nutno podotknout, že určování především nedospělých pelichajících motáků v hnízdící době je velmi složité a není žádnou ostudou, že některé jedince určíme s otazníkem, či dokonce vůbec. Pakliže skutečně pozorujeme motáka pilicha v období hnízdění, je velmi žádoucí, abychom uvedli znaky a okolnosti určení a nejlépe jedince zdokumentovali pořízením fotografií nebo videonahrávky. Pozorování vložené do databáze pak může přispět k ochraně a výzkumu tohoto u nás již velmi ojediněle hnízdícího druhu.

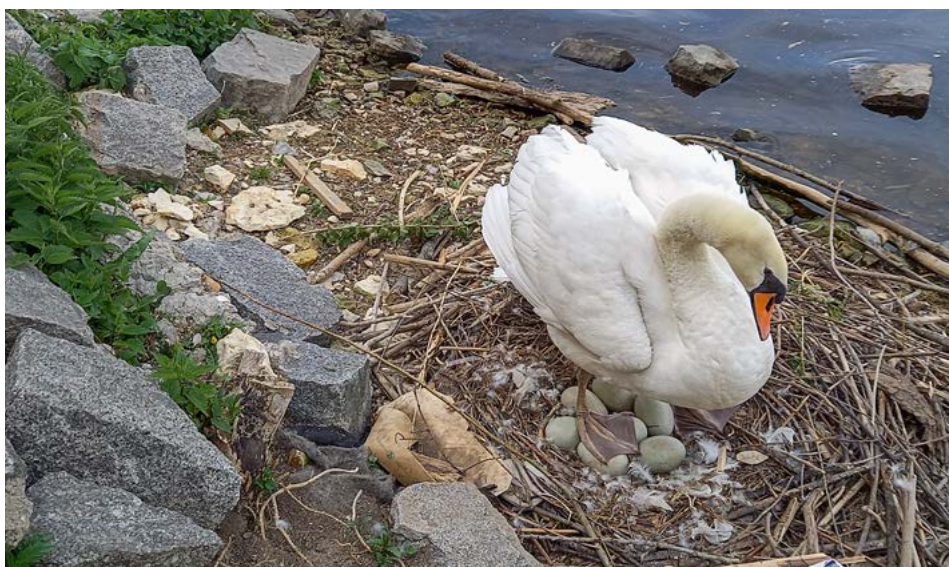

Ondřej Boháč | se zabývá terénní ornitologií především v zemědělské krajině. V posledních letech se aktivně věnuje dravcům a sovám v oblastech Hané a Nížkého Jeseníku, kde se zabývá sledováním hnízdění, v zimě pak zimovištím káně rousné a motáka pilicha.

Jak se daří labutím v Praze

Předběžná zpráva o sčítání labutí velkých v Praze v roce 2021

Foto: Jan Krejčík

Hnízdo umístěné v navigaci řeky Vltavy pod Hergetovou cihelnou na Malé Straně bylo podobné jako několik dalších zcela vyplaveno vodou stoupající po květnových deštích

Wahl (1945): Rozšíření v Čechách: Některá léta k nám zavítají ve větším množství (invasi v zimě 1940). Výskyt v Praze a okolí: Za poslední invase byla několikrát zastížena.

Hudec (1994): Pravidelně hnízdící i zimující pták. Trvalá populace vznikla až po II. světové válce za přispění člověka.

Jak dlouho známe labutě v Praze a proč sčítáme právě je?

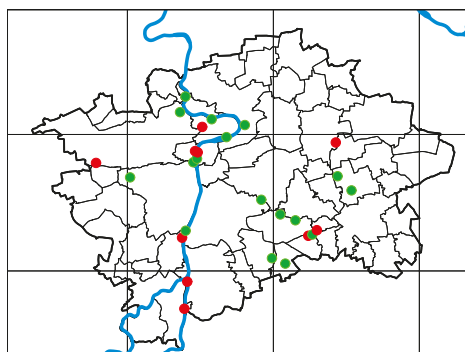
I když se to dnes může zdát návštěvníkovi Prahy neuvěřitelné, ještě v polovině minulého století by se mu nenaskytl pohled na desítky až stovky bílých opereňců rozesetých po Vltavě v centru města. Jak uvádí Hudec ve *Fauně I* (1994), labutě původně byly – jistě pro svůj atraktivní vzhled – v Čechách i na Moravě pouze chovaným druhem a až od 50. let někteří ptáci zdivočeli a začali se místy usazovat volně v přírodě. Pro Prahu ale tento vývoj dlouho neplatil. Podle Jana Hory, mnoho let působícího v roli celostátního koordinátora monitoringu tohoto druhu, spadá vznik pražské populace labutí velkých až do období jejich populační exploze na území ČR v 70. a 80. letech. První hnízdění v Praze bylo zaznamenáno v roce 1976 (Fuchs a kol. 2002), ve stejné dekádě vzniklo i pravidelné zimoviště (Bergmann 2002). Pro 80. léta pak už Fuchs (2002) uvádí labuť jako běžně hnízdícího vodního ptáka a Hora odhaduje počet zimujících labutí v roce 1981 na 200 kusů (Hudec 1994).

Zatímco o pražských zimujících labutích je díky zimnímu sčítání vodních ptáků (scitanistc.webnode.cz), organizovanému Pavlem Bergmannem a Janem Krejčíkem, dostatek údajů, ze zbývající části sezony ucelené údaje dlouhodobě chybí. Proto jsme se rozhodli tuto mezeru pomocí jednorázového sčítání alespoň zčásti vyplnit. Cílem akce bylo podchytit jak hnízdní populaci, tak i nehnízdící ptáky mimo zimní

období. Inspirací nám byla podobná, nárazově pojatá sčítání v některých jiných českých regionech, která proběhla v několika posledních letech (v západních, východních a jižních Čechách).

Předběžné výsledky

V roce 2021 se na území hlavního města Prahy pokusilo hnízdit nejméně 27 párů labutí, jejichž rozmístění a úspěšnost ukazuje mapa. Páry lze orientačně rozdělit do dvou skupin. První tvoří ptáci stavějící hnízda na různě velkých vodních plochách, a to jak na rybnících ležících ve volné krajině mimo lidská sídla, tak často přímo uprostřed husté zástavby. Druhý, neméně významný prostor pro hnízdění představuje řeka Vltava, což dokládá 13 zde zjištěných hnízdních párů (48 % z celkového počtu). Vltava však může často fungovat jako tzv. ekologická past. K tomu došlo právě v roce 2021, kdy nečekaně silné deště v době líhnutí mláďat způsobily přechodné zvýšení hladiny vody a vyplavení části hnízd. Stalo se tak prokazatelně v pěti případech a výsledky by byly ještě horší, pokud bychom k nim připočetli hnízda,

Zelené kroužky: Úspěšné nebo částečně úspěšné páry (hnízda, z nichž se vylíhla všechna nebo alespoň některá mláďata; následné ztráty později po vyvedení nejsou zohledněny). **Červené** kroužky: Neúspěšné páry (hnízda, z nichž se nevylíhlo žádné mládě).

z nichž se nestihla úspěšně vylíhnout všechna mláďata. Pro přesné vyhodnocení však nemáme potřebné údaje od všech párů.

Otázkou zůstává, nakolik je Vltava ekologickou pastí bez ohledu na stav vody v řece. Úbytek mláďat v týdnech po vylíhnutí naznačuje, že zde hrají roli i další faktory či jejich kombinace. Může jít o predaci, nevhodnou stravu (mláďata v centru města vyrůstají zčásti na pečivu) i různé technické překážky (viz box).

Plán na rok 2022

Vzhledem ke květnovým srážkám, které významně ovlivnily nejen úspěšnost hnízdění, ale i možnosti spolehlivé identifikace některých ptáků (například pár z Braníka s jedním vyvedeným mládětem byl zřejmě rychle splaven níže po proudu), opakujeme sčítání ve zjednodušené podobě i v roce 2022. Základním termínem je období 3.–5. 6. Zájemci o účast se mohou hlásit na e-mailové adrese scitani.stc@email.cz nebo zadávat svá pozorování do databáze ČSO na birds.cz. Předem děkujeme.

Martin Fejfar

Foto: Ivan Mikšík (naturelink.com)

Nástrahy velkoměsta

Na labutě číhá ve městě mnoho nástrah. Některé jsou snadno předvídatelné, některé méně. Mezi ty méně předvídatelné patří i obyčejné schody. Ačkoliv pro dospělé labutě neznamenají žádnou překážku, pro malá mláďata jsou nezdolitelné. Právě tato situace nastala v dolním plavebním kanálu plavební komory Smíchov (u známého sousosí Vltavy). Labutí rodinka se marně snažila po schodech z kanálu vystoupat na tok Vltavy. Rodiče lákali dvě malá mláďata k výstupu, pro ně ale byly schody kvůli své výšce nepřekonatelnou překážkou. Po asi 15minutovém úsilí to rodinka vzdala a začala pomalu plavat plavebním kanálem směrem k jeho ústí.

Ivan Mikšík

Literatura:

- Hudec K. (ed.) 1994: *Fauna ČR a SR: Ptáci – Aves I*. Academia, Praha.
 Wahl V. 1945: *Pražské ptactvo*. Česká grafická unie, a. s., Praha.
 Fuchs R., Škopek J., Formánek J., Exnerová A. 2002: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků Prahy 1985–1989 (aktualizace 2000–2002)*. Consult, Praha.
 Bergmann P. 2002: Změny v zimování vodních ptáků na Vltavě v Praze v poslední čtvrtině 20. století. *Sylvia* 38: 61–74.

Poznáte naše budníčky?

Budníček menší

Budníčci jsou početným rodem malých hmyzožravých pěvců, kteří jsou bohatě druhově zastoupeni zejména na všech kontinentech Starého světa. Ve střední Evropě hnízdí celkem pět druhů tohoto rodu, z toho čtyři v České republice. Řada asijských druhů se pak do Evropy každoročně zatoulává, když při tahu na zimoviště omylem naberou západní směr. Představíme si proto všech devět druhů budníčků zjištěných na území Česka, a to od nejběžnějších po nejvzácnější.

Budníček menší je v naší krajině z budníčků nejhojnější a v nejrůznějších biotopech s dostatkem keřového podrostu, včetně zahrad a parků, je obvykle takřka všudypřítomný. Když k nám během března přiletí ze svých zimovišť ve Středomoří a severní Africe, upozorní na sebe osobitým zpěvem, podle kterého dostal v několika jazycích i své jméno. Opakuje nejčastěji dva jednoduché vyřazené tóny, výskou od sebe nepřilíh vzdálené, například „čip-čap-čip-čap-čip-čip-čip-čap“. Pokud budeme po původci hlasu pátrat, nejspíš spatříme drobného hnědého ptáčka s tmavými nohama a nevýrazným nadočným proužkem, jak prolézá nedaleký keř nebo spodní patra stromu a pocukává křídly a ocasem.

Trochu později, až na začátku dubna, přilétá ze subsaharské Afriky náš druhý nejběžnější budníček: **budníček větší**. Toho už nezkušený pozorovatel může kvůli podobnému rytmu zpěvu zaměnit třeba za pěnkavu obecnou. Zpěv je však úplně jiný než u vzhledově podobného budníčka menšího. Co chvíli opakuje jednu poměrně konzistentní strofu, která se skládá z rychle za sebou jdoucích a postupně klesajících příjemných tónů, například „ti-ti-ti-či-či-tvitvitvi-tuj-tuj“. Častěji než v zahradách nalezneme budníčka většího na okrajích lesů a obzvláště početný je i v horských

smrčinách. Obvykle má proti budníčku menšímu o něco světlejší nohy (nebo alespoň prsty), světlejší tváře s nadočným proužkem a delší křídlo, pro které se zdá být celkově štíhlejší. V létě se pak často setkáme s budníčky, kteří mají břicho nápadně žluté. To je zbarvení typické pro mladé budníčky větší.

Třetím a posledním u nás běžně hnízdícím druhem je **budníček lesní**. Najdeme ho ve světlých listnatých lesích s bohatou vrstvou spadaneho listí a řídkým keřovým patrem. Přilétá z tropické Afriky na konci dubna a rozezná jarní les svým jedinečným zpěvem, skládajícím se z vysokých kovových cvaknutí, která se během asi tři vteřiny dlouhé strofy neustále zrychlují až do nezvykle ostrého cvrkotu. Na hnízdišti také často zaslechne jeho melancholické vábení. Zatímco budníčky větší a menší vábí téměř stejným „tů-ji“ (u většího o něco protáhlejší), budníček lesní se ozývá pronikavým a rovným „tý“, mezi zpěvem často opakovaným i několikrát v řadě za sebou. Na jeho vzhledu na první pohled zaujme žluté hrdlo a nadoční proužek, zářivě bílé břicho a velmi dlouhá křídla, která opticky zkracují jeho ocas.

Kromě zmíněných druhů u nás hnízdí ještě jeden, je však velice vzácný a počet prokázaných hnízdění se dá spočítat na prstech jedné ruky. **Budníček zelený** v našich podmínkách obývá poměrně specifický biotop: mladé lesy v údolích horských potoků s bohatým bylinným podrostem. Jeho hnízdní sezona je tu krátká, ze zimovišť v Indii k nám přilétá až v červnu. Zpěv působí trochu jako zrychlená kanonáda hlasů konipasa bílého. Začíná pokaždé vysokým ostrým „cik-cri-cri“ a stejnou rychlostí naváže další kombinace obdobných zvonivých tónů. Vzhledově je podobný budníčku většímu, ale má ještě výraznější nadoční proužek a především bělavou pásku v křídle.

Další druhy budníčků už v Česku hned tak nepotkáte. Při výletu do nedalekých Alp je

dobrá šance alespoň na u nás nehnízdícího **budníčka západního** (starším názvoslovím budníčka horského). Vyznačuje se světle zelenožlutým kostřecem a křídly, rozpitou kresbou hlavy a zpěvem, který připomíná zpomalěného budníčka lesního. **Budníček pruhohlavý** je prvním ze sibiřských druhů budníčků, na které si budeme muset počkat až do podzimu. Navzdory svému původu se v České republice i jinde v Evropě objevuje v posledních letech každoročně od poloviny září do listopadu, a když zrovna neskončí v síti, prozradí se z korun stromů vábením, které je trochu podobné sýkoře uhelníčkovi: jemným „tsi-ví“. Jeho nejvýraznějším znakem jsou dva bílé pruhy v křídle, stejně jako u **budníčka zlatohlavého**. Ten k nám zaletuje jen velmi vzácně, nejčastěji na přelomu října a listopadu. Je ještě menší a velikostí i tvarem těla odpovídá spíše králíčkům, se kterými může být zaměněn. Má výrazný světlý temenní proužek a bělavý kostřec, který zasvítí při třepotání u konce větví, což je jeho obvyklý styl sběru potravy. Poslední dva druhy u nás potkáme jen zcela výjimečně, nejspíš v říjnu a listopadu. Oba chováním připomínají spíše střízlíka. Pohybují se při zemi v hustém křoví a jejich vábení je cvakavé, připomínající pěníce. **Budníček tlustozobý** je mohutnější, má výraznější nadoční proužek za okem, světlejší nohy a silnější zobák. O něco tmavší **budníček temný** má naopak mnohem zřetelněji vymezený nadoční proužek mezi okem a zobákem a působí jako tmavší verze budníčka většího.

Budníčci rozhodně nejsou skupinou, se kterou si začátečník hned poradí metodou „kouknu a vidím“. Když se ale drobné rozlišovací znaky (na následující dvoustraně) skloubí ještě se znalostí zpěvu, určení může být nakonec až překvapivě jednoduché a spolehlivé.

✦ Jan Studecký

Budníčci

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Nahrávky hlasů (odkaz QR kódem): Pavel Pelz

Budníček větší

Phylloscopus trochilus

Velikost: 11–12,5 cm
 Výskyt v ČR: pravidelně hnízdí a protahuje (III./IV.–IX./X.)
 Početnost a trend: 450–900 tisíc párů, mírný pokles

delší přesah ručních letek

světlejší zobák

tmavší tváře

světlejší nohy

velmi dlouhé ruční letky

světle žluté líce

tmavé nohy

výrazný nadočňní proužek

čistě bílé břicho

Budníček lesní

Phylloscopus sibilatrix

Velikost: 11–12,5 cm
 Výskyt v ČR: pravidelně hnízdí a protahuje (IV./V.–VIII./IX.)

Početnost a trend: 70–140 tisíc párů, mírný pokles

Budníček menší

Phylloscopus collybita

Velikost: 10–12 cm
 Výskyt v ČR: pravidelně hnízdí a protahuje (III.–X.), ojediněle zimuje
 Početnost a trend: 1–2 miliony párů, mírný vzestup

bělavá páska v křídle

Budníček zelený

Phylloscopus trochiloides

Velikost: 9,5–10,5 cm
 Výskyt v ČR: nepravidelně hnízdí, vzácně protahuje (V./VI.–VII.)
 Početnost a trend: 80–150 párů, nejistý

tmavé nohy

rákosník obecný

je větší než všichni budníčci

svrchu teple hnědý, postrádá žluté a zelené tóny

Budníček západní

Phylloscopus bonelli

Velikost: 10,5–11,5 cm
 Výskyt v ČR podle FK ČSO: 1 záznam (VIII./2009)
 Výskyt v Evropě: pravidelně hnízdí v Alpách a v celé jihozápadní Evropě

žlutozelený kostřec a křídla

světlé líce

méně výrazná uzdička

Jan Hošek

Budníček pruhovaný

Phylloscopus inornatus

Velikost: 9–10,5 cm

Výskyt v ČR: vzácně protahuje (IX.–X.)

nápadný žlutý středový temenní proužek

citronově žlutý kostřec

dvě výrazné křídelní pásy

světlý kořen zobáku

Budníček zlatohlavý

Phylloscopus proregulus

Velikost: 9–9,5 cm

Výskyt v ČR: vzácně zaletuje (X.–XI.)

nadoční proužek ostřejší za okem

Budníček tlustozobý

Phylloscopus schwarzi

Velikost: 11,5–12,5 cm

Výskyt v ČR podle FK ČSO:

3 záznamy (X./1991, X./2014 a X./2020)

silný zobák

F

proužek pod okem

oranžová, tmavě ohraničená korunka

M

králíček ohnivý

meruňkově zbarvené podocasí

nadoční proužek ostřejší před okem

Budníček temný

Phylloscopus fuscatus

Velikost: 10,5–12 cm

Výskyt v ČR podle FK ČSO:
2 záznamy (X./2013 a XI./2021)

krátký a neustále vztyčený ocas

pruhované letky

střízlík obecný

o něco tmavší nohy

Literatura:

Faunistická komise ČSO fkco.cz

Jednotný program sčítání ptáků ČSO jpsp.birds.cz/vysledky

Svensson, L., Mullaney K., Zetterström D. 2016: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Ševčík Plzeň

Štátný K., Hudec K. a kol. 2011: *Fauna ČR Ptáci 3/1*. Academia Praha

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Ahoj, moji milí malí ornitologové.

I když jste malí, jste velcí ve svých dovednostech (a mnohdy větší než velcí lidé). Právě proto se na vás mohu obrátit o radu a pomoc s rozluštěním hlavolamu, který mně v mé náročné době hnízdění vrtá hlavou. Jak tak hledám a sbírám potravu pro svá mláďátka, potkávám tři skoro stejné sousedy, z nichž každý zpívá jinak.

To mi vysvětlete, jak je to možné a kdo je kdo. Není ovšem vyloučeno, že jsem to popletl. To víte, nejsem pěvec a nemám hudební sluch. Naprosto chápu, že mají svá hnízda dobře ukrytá. To je nutnost. Naším vajíčkům a mláďátkům totiž hrozí, že si na nich pochutnají predátoři. I já musím své hnízdo dobře uschovat. Letos ho mám v (tajenka).

Poznáte predátory ptačích hnízd? Je na obrázcích někdo, kdo mezi ně nepatří?

Kdo si hnízdo dobře neschoval, ten lituje. Rád by události vrátil v čase zpět, a proto tajenku vyluštíte, když písmenka u predátorů ptačích hnízd přečtete pozpátku. Udělal jsem dobře? Poradte mi, jak by měl vypadat bezpečný domov pro má vajíčka a mláďata.

Mám také velikou prosbu na všechny, kdo nám ptáčkům pomáhají a vytvářejí příležitosti pro hnízdění (hnízdni kapsy, budky, hnízdni podložky, ...): Mějte na paměti ochranu před predátory! Děkuji vám všem za sebe i za své přátele. A pokud jste někomu z mých ptačích příbuzných letos pomohli úspěšně vyhnídit, podělte se se mnou o své zážitky! Moc mne to potěší!

Váš Krůťa

Připravila Vladka Sládečková

Já-mám, já-mám
hni-zdeč-ko
scho-va-né,
kde-je, kde-je,
ne-řek-nu.

1

Sám jsem si své hnízdo,
hníздеčko dobře uschoval!

2

Stavěl jsem, postavil,
neprozradím, kde je. Mám já
své hníздеčko utajené.

3

E

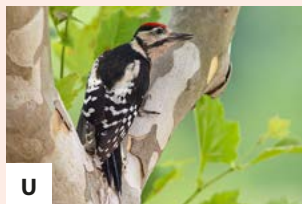
C

K

D

U

B

D – ježek západní
U – strákapoud velký
B – sojka obecná
E – myšice lesní
C – veverka obecná
Mezi predátory nepatří labuť velká.

Tajenka: BUDCE
3 – budníček větší (zpěv rychlý, houpany, melodii opakuje bez zásadních obměn)
Zpěv je prohozený u budníčka lesního a menšího.

Na obrázcích je:
1 – budníček lesní (zpěv obsahuje stejné vysoké zrychlující se tóny)
2 – budníček menší (zpěv dvojslabičný, stále dokola opakovaný)

Polet se mnou do přírody

Typy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,

další taková trojka jako budníčci se opravdu těžko hledá. Nenápadní, jeden skoro jako druhý, že je na pohled těžko rozeznáte. Na krmítko nepřijdou, žijí skrytí v zeleni stromů. Ale hlas je prozradí a vy na ně určitě vyzrajete a objevíte je, i když se vám schovají v korunách!

Jak už víte, liší se totiž zpěvem. Navíc zpívají rádi a hlasitě. Stačí si tedy hlasy naposlouchat a vydat se za nimi. Kam? Nejlépe do smíšeného nebo listnatého lesa. Tam můžete najít celé trio.

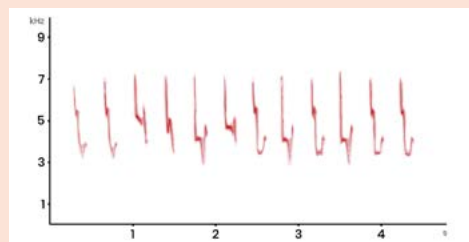
Budníčkovi menšímu Němci říkají „cilp calp“. Jako by tyto dvě slabiky stále dokola opakoval. Zpěv budníčka lesního je krátký a zrychluje do zvuku, který připomíná sícíp stroj. A budníček větší? Ten zpívá podobnou písničku jako pěnkava, jen na konci chybí její veselý trylek.

Rozdíl v písničkách vidíte i na jejich prepisech na papír, takzvaných sonogramech. Naposlouchat si je můžete pomocí QR kódu (str. 18–19) nebo na stránkách Českého rozhlasu. Stačí zadat heslo „Hlas pro tento den“. Pak už jen počkejte na pěkné počasí a hurá do lesa objevovat budníčky! A můžete si vzít mobil a pokusit se všechny nahrát.

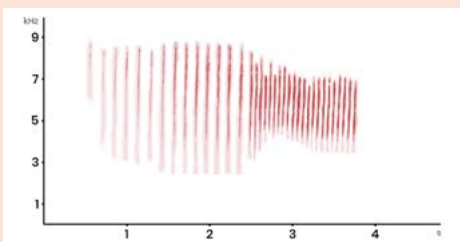
Užijte si to a držím palce!

Váš Krůťa

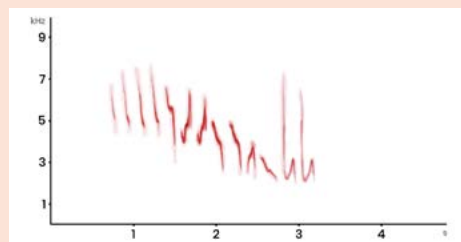
Sonogramy: Ondřej Belín v programu Raven

budníček menší

budníček lesní

budníček větší

Připravila Gabriela Dobrušská

JEŘÁB V JAPONSKÉ A ČÍNSKÉ SYMBOLICE

Sežeňte si čtvercový list papíru..., říká první z osmnácti kroků postupu, jak poskládat jedno z neznámějších origami – papírového jeřába. Tradice této populární zábavy sahá hluboko do starověku. Zrodila se v Japonsku jako umění sloužící náboženským obřadům a motiv jeřába si svou mystickou symboliku uchoval dodnes: složíte-li vlastnoručně za jediný rok 1000 jeřábů, splní se vám podle staré legendy přání, zajistí-

Pien Ťing-čao (1355–1428): *Kvetoucí slivoň a dva jeřábi*, závěsný svitek, malba na hedvábí, Muzeum provincie Kuang-tung

te si věčné štěstí, dlouhý život nebo vyléčení z nemoci. Ovšem jen jednou, bez možnosti zázrak opakovat. Papírové ptáky pak můžete navléknout po 40 kusech na 25 nití a vyrobit si dekorativní talisman japonských obydlí – jeřábí závěs. Ten je v zemi vycházejícího slunce oblíbeným darem. Dostávají jej například svatební páry od otců a novorozené děti, vždy s přáním mnoha let blahobytu, prosperity a štěstí.

Mimo to se origami jeřáb, japonsky *orizuru*, stal podobně jako biblická holubice symbolem míru. V roce 1955 zemřela v Hirošimě dvanáctiletá

Sadako Sasakiová. Dívka onemocněla leukémií způsobenou důsledky radiace po svržení atomové bomby 6. 8. 1945. Sadako se toužila uzdravit mimo jiné s pomocí staré tradice. Její odhodlání dalo podnět ke stavbě památníku všech dětí zasažených účinky jaderné zbraně. Konají se u něho modlitby za světový mír, doprovázené zavěšováním mnoha pestrobarevných *orizuru*.

Co ale spojuje tak významnou symboliku právě s jeřáby? Patnáct druhů těchto půvabných ptáků poutá pozornost lidí na všech kontinentech s výjimkou Jižní Ameriky a Antarktidy hned třemi aspekty: krásou tažného letu v hejnech, „zásnubními tanci“ a charakteristickým troubivým voláním.

Právě hlasové projevy daly jeřábům napříč světadily jméno. Nejběžnějším je všemožně tvarované zvukomalebné *kran* užívané v Africe, Asii i Evropě. V pohádce australských domorodců se objevuje slovo *ga-ra-ga*, v řečtině *geranos*, latinsky *grus*. Slovanské národy vyslovují varianty výrazu *žerav*, z něho se vyvinulo i české *jeřáb*. Ladné pohyby ptáků, lovcích potravu z mělkých vod, pak přinesly, opět ve více jazycích, totožné pojmenování zdvihacím strojům. Ne však strojmům, tam jde v češtině jen o náhodnou shodu.

„Choreografie“ při jarním tokání, tvořená výskoky, úklonami, otáčením se, máváním křídly a zakláněním hlav se zobáky vztyčenými k nebi, je u jeřábů pověstně velkolepá a podobá se milostnému společenskému nebo rituálnímu tanci. Ten byl přírodním etnikům odjakživa blízký, což jeřáby předurčilo k uctívání ve spojení s fantaskními a náboženskými představami. Například jeřába rajskeho (národní pták Jihoafrické republiky) pokládaly některé kmeny za původce lidské řeči a válečníci se obřadně zdobili jeřábím peřím. Jeřábi se vyskytují v mytologii a symbolice starověkých Řeků i Egypťanů, v šamanské magii sibiřských Evenků a Jakutů. Jejich posvátnost je vždy spojována se sluncem, štěstím, radostí ze života, zdravím a dlouhověkostí.

Vrcholné úcty se však jeřábům dostalo na Dálném východě. Číňané a Japonci v nich spatřovali symboly vznešenosti, moudrosti, nesmrtelnosti, mládí, manželského štěstí, věčné lásky a věrnosti (jeřábi tvoří páry na celý život) i vztahu mezi otcem a synem. Jeřábí motivy se proto dodnes objevují na klasických malbách, paravánech, látkách, svatebních kimonech, vyšíváných pásech, obchodních značkách a bankovkách. Jeřáb mandžuský, považovaný přímo za národní symbol Japonska, je zobrazen v logu státních

Ohara Koson: *Jeřábi na mořském pobřeží*, dřevotisk, 1933

aerolinií. V čínské mytologii odnášejí posvátní jeřábi, kteří se dožívají tisíce let (proto počet 1000 u skládanek origami), duše zemřelých do „Čisté země“, kde končí bolest a veškeré strasti. V pohřebních průvodech pak byly rakve zdobeny soškami jeřábů s roztaženými křídly, znamenajícími věčný život.

Počátkem jara se příroda probouzí k novému pokračování své tvůrčí existence. Když na obloze zahlédneme „klín“ letících jeřábů nebo se nám poštěstí pozorovat jejich okouzující námluvy a slyšet tajemné volání v močálovitě krajině, vnímáme přítomnost jakési odvěké vznešenosti, krásy a oslavy života. Podobné okamžiky mohla při pohledu na jeřáby (v Japonsku nazývané *tančó*) prožívat také malá Sadako. Její nejslavnější socha stojí v hirošimském Peace Memorial Park (Pamětním parku míru) od roku 1958. Nad hlavou jí rozpíná křídla zlatý *orizuru*.

Daniel Razím

Závěsy z papírových jeřábů – tzv. senbazuru

Příště: *Sova pálená* – „m“ mezi egyptskými hieroglyfy

Jak na digitální ilustrace

Ilustrace: Martina Nacházelová

Čejka chocholatá, digitální malba ve Photoshopu. Ilustrace byla použita v druhém Evropském atlasu hnízdního rozšíření ptáků (EBBA2).

Moderní technologie přináší nové možnosti i pro tradiční a staré aktivity, jako jsou kresba a malba. Digitální umění, byť relativně nové, si rychle získalo velkou popularitu. Když jsem si v roce 2010 pořídila první tablet, většina lidí neměla představu, jak takové kreslení na něm vypadá. A tak jsem musela trochu neohrabaně vysvětlovat, že je to kreslení v různých programech, ať už ve Photoshopu, nebo třeba i v Malování, kdy kreslíte na tablet jako na papír a vaše tahy se přenášejí do počítače. Že to není nějaké švindlování s úpravou fotek, jak si občas někdo představoval.

Uběhlo pár let a myslím, že dnes už o digitální tvorbě existuje všeobecné povědomí. A protože už má mnoho lidí možnost si kreslení na tabletu „jen tak“ zkusit, přináším stručný návod, jak začít.

Rozdíl mezi kresbou tradiční a digitální
První otázkou, kterou si můžeme položit, je, k čemu je vlastně digitální kreslení dobré. Má několik výhod:

- Když už jednou máme techniku – zařízení a program –, můžeme kreslit nebo malovat mnoha styly, aniž bychom museli vlastnit různé typy papírů, pláten, tužek, štětců a barev.
  - Lze kreslit i na malém prostoru. Nástěnnou malbu tak můžeme vytvořit na malém stolku nebo na gauči.
  - V některých ohledech je také digitální tvorba snazší, protože umožňuje použití nástrojů, které velmi usnadní práci – například tlačítko *zpět*.
  - Chceme-li použít obrázek na internet nebo pro tiskoviny, představuje digitální ilustrace velkou výhodu. Nemusíme totiž řešit skenování a následné upravování nebo příliš malý či velký rozměr obrazu na plátně.
- Za nevýhody digitálního kreslení považuji:

- Vyšší úvodní investice, pokud nemáte tablet a program.
- Nutnost přístupu k zásuvce.
- Neexistuje originál ilustrace.

Vybavení

Pro vyzkoušení digitálního kreslení je třeba mít vhodný tablet se stylusem a program, ve kterém budete kreslit.

Tablet

Existují tři typy tabletů, které lze ke kreslení použít:

- **Grafický tablet** nabízí různě velkou plochu bez displeje, která po připojení k počítači funguje jako myš. Tablet registruje přítlak a náklon stylusu, což je základním předpokladem ke kreslení. Bývá to nejlevnější verze tabletu, pokud máte počítač nebo notebook. Někomu se takto kreslí hůř, protože kreslíte jinak, než se díváte, podobně jako když hýbete kurzorem pomocí myši. Na druhou stranu displej nezakrýváte rukou a máte přehled o celé ploše. Příkladem mohou být tablety značky Wacom, která se specializuje na výrobky pro kreativce (Intuos, Bamboo), dále tablety Huion, Genius nebo XP-Pen. Cena: 1000–15 000 Kč.
- **Grafický tablet s displejem** – kreslíte na displej, který je připojen k počítači a funguje jako přídatný monitor – např. Wacom One, Wacom Cintiq, Huion Kamvas, XP-Pen Artist. Cena: 6500–97 000 Kč. S průměrnou a dle mého dostačující velikostí displeje 13" se vejde do 14 000 Kč.
- **Tablet s operačním systémem a stylusem** registrujícím přítlak, náklon atd. Velmi dobře se pracuje například na iPadech (cena 10 000 až 60 000 Kč), specializovaným tabletem je pak Wacom Mobile Studio Pro, který je profesionálním nástrojem s odpovídající cenou (podle úhlopříčky displeje za něj aktuálně zaplatíte 70 000 nebo 94 000 Kč).

Ilustrace: Martina Nacházelová

Čejka chocholatá, Photoshop. Příklad šrafované kresby ve stylu tuše. Celý obrázek kromě textury v pozadí byl vykreslen malým kulatým štětcem se 100% krytím a tvrdou hranou. Velikost štětce reaguje na přítlak a má tak podobné vlastnosti, jako když se kreslí perem a tuší na papír.

Chtěli byste si digitální tvorbu vyzkoušet, ale nemáte tablet a nejste si jisti, jak to půjde a jak moc ho využijete, případně sháníte něco přiměřeného pro ratolesti? Pak vám doporučuji (máte-li stolní počítač nebo notebook) **grafický tablet bez displeje**. Značka Wacom je zlatým standardem, a proto bych volila tablet Wacom Intuos velikosti alespoň M (kreslicí plocha velikosti přibližně A5), který se dá pořídit za 4500 Kč. Je to zařízení jednodušší než tablety s displejem, ale neznamená to, že se na něm nedají kreslit velkolepá díla nebo vytvářet profesionální design.

Pokud byste raději kreslili na displej, sáhla bych po druhé zmíněné kategorii nebo vybrala klasický tablet typu iPad, který má stylus registrující alespoň 2000 úrovní přítlaku a sklon pera.

Ať už se rozhodnete kreslit na tabletu s operačním systémem, nebo připojeném k počítači, je třeba řešit i výkon přístroje, na kterém programy poběží. Osobně ráda kreslím na větší plátna, a aby procesor stíhal, potřebuji model s alespoň 16 GB RAM, pokud se jedná o zařízení s Windows; na iPadu si bez potíží vystačím s 6 GB.

Program nebo aplikace

Když máte zařízení, je třeba ještě vybrat program. Uvádím pár příkladů s aktuálními cenami a kompatibilními operačními systémy nebo zařízeními:

- Adobe Photoshop – asi 600 Kč/měsíc – Windows, iOS
- Corel Painter – 9500 Kč – Windows
- Clip Studio Paint – 1100 Kč – Windows, MacOS; nebo 550 Kč/rok – Windows, MacOS, iPad, Android (uvedené ceny jsou za levnější verzi PRO)
- Paint Tool SAI – 1100 Kč – Windows, iOS, iPad, Android
- Procreate – 220 Kč – iPad, iPhone
- GIMP – zdarma – Windows
- Krita – zdarma – Windows

Osobně pracuji v Clip Studiu, je cenově dostupnější a nabízí verze pro více operačních systémů.

Pro iPad je vhodná aplikace Procreate, která má různá gesta a je pro kreslení na iPadu velmi intuitivní a mezi kreslíři často používaná.

Pokud chcete kreslení pouze vyzkoušet, můžete si stáhnout GIMP nebo Kritu bez poplatku, případně zkušební verzi některého z výše uvedených programů.

Základní funkce

Mnohé programy mají velké množství funkcí a může trvat, než se s nimi seznámíte. Uvádím pár základních, které jsou pro digitální tvorbu typické:

Štětce (Brush): Štětce funguje přesně tak, jak byste čekali. Pomocí myši nebo tabletu kreslíte jako štětce. Programy nebo aplikace mají řadu přednastavených štětců, ale je možné si je upravit, dokoupit nebo vytvořit vlastní. Štětce mohou mít různý tvar a texturu, měkkost okrajů, mohou barvy rozmazávat apod. Je třeba je prostě vyzkoušet a vybrat si takové, se kterými se vám nejlépe kreslí.

Kapátko (Eyedropper): Nástroj pro vybrání barvy z konkrétního místa, ať už z vašeho obrázku, nebo třeba z fotky či jiné ilustrace, kterou se inspiřujete. Uspodňuje práci při stínování (přechodu jedné barvy do druhé). Bývá výhodné zjistit si pro něj klávesovou zkratku.

Guma (Eraser): Asi netřeba představovat. Maže, co potřebujete, může mít také různé tvary, krytí a texturu, podobně jako štětce.

Výběr (Selection) nebo laso (Lasso): Pomůže označit část obrázku, kterou můžete posunout, zvětšit/zmenšit, otočit nebo jakkoli jinak upravit, třeba změnit barvy pomocí nastavení jasu, sytosti atd.

Vrstvy (Layers): Vrstvy jsou pro digitální kreslení velmi typickým a užitečným nástrojem. Představte si je jako transparentní fólie, které přikládáte na sebe a můžete je libovolně skrývat a zobrazovat. Můžete zvolit jednu vrstvu na pozadí, druhou na hlavní motiv, třetí na popředí a kreslit do nich nezávisle. Třemi vrstvami to ale samozřejmě nekončí.

Například do jedné vrstvy nakreslíte hrubou skicu, do druhé už finální obrys, do další detaily apod.

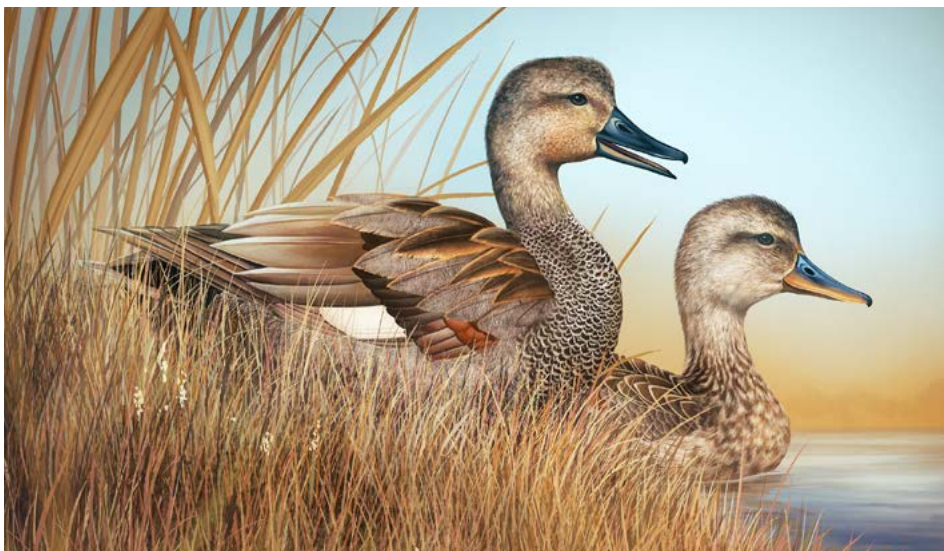
Další užitečnou funkcí týkající se vrstev je režim *prolnutí* (Blending Mode), který určuje, jaký efekt má daná vrstva na vrstvy pod sebou, tedy jestli je zesvětluje, ztmavuje nebo jiným způsobem mění.

Toho můžete využít, pokud byste třeba chtěli zvýraznit světlo dopadající na objekt nebo prohloubit stíny. V prvním případě do nové horní vrstvy naneseš v daném místě světlou barvu a nastavíte režim prolnutí kupříkladu na *překrýt* (Overlay) nebo *měkké světlo* (Soft Light). Pro prohloubení stínů použijte tmavou barvu a nastavíte režim prolnutí na *násobit* (Multiply).

Vrstvy se dají také efektivně upravovat podobně jako fotky – vhodnými nástroji jsou třeba *jas* (Brightness), *kontrast* (Contrast), *sytost* (Saturation), *tón* nebo *odstín* (Hue), úprava světla a stínů pomocí *úrovň* (Levels) nebo *křivek* (Curves).

Na celou vrstvu lze také aplikovat různé filtry, které můžete znát z editování fotek. Příkladem může být *rozostření* (Blur).

Ořezová maska (Clipping Mask): Pokud u vrstvy nastavíte ořezovou masku, můžete kreslit jen do míst, kde je ve vrstvě přímo pod ní nějaký

Kopřivka obecná, Photoshop. Detailní textury vykresleny pomocí malého kulatého tvrdého štětce s texturou, jenž vytváří iluzi detailu, který nakonec nemusí být 100% přesný. Popředí a pozadí rozostřeno pomocí *gaussovského rozostření* pro podpoření hloubky.

obsah. Hodí se, když do kresby chcete doplnit detaily – zabrání vám přetahovat.

Maska (Vector Mask, Layer Mask): Každá vrstva může mít svou masku, která určuje, co z vrstvy je zobrazené a co skryté. Hodí se, pokud chcete část obrázku skrýt, ale ne definitivně smazat. Masku můžete kdykoli odepnout, smazat nebo překreslit, a tudíž snadno obnovit původní obsah vrstvy.

Jak nakreslit obrázek

Reference

Když máte připravené nástroje, zbývá jen rozmyslet si, co nakreslit. Inspiraci je možné hledat všude kolem sebe a dnes také na internetu, který nabízí nepřeberné množství fotek i ilustrací.

Rozhodnete-li se nakreslit třeba ptačí druh, který jste pozorovali v přírodě, je dobré si sehnat například 5–10 fotek, ze kterých lze vyčíst vše, co chcete kreslit (úhel hlavy, křídel, nohou, pozadí, světlo, pózu, zbarvení atd.). Tyto reference si pak můžete vytisknout nebo nechat před sebou na displeji.

Plátno – nový soubor

Ve zvoleném programu nebo aplikaci si otevřete nové plátno. Velikost a poměr stran si nastavte podle potřeby. Pokud plánujete dílo tisknout, nastavte si požadovanou velikost v centimetrech a rozlišení alespoň 300 dpi. Pro čistě elektronický výtvar si rozměr nastavte v pixelech. Mějte na paměti, že elektronické obrázky se snáze zmenšují, než zvětšují. Velikost plátna bude omezená jen tím, co zvládne váš přístroj.

Skica

Práce obvykle začíná skicou, kterou doporučuji kreslit do samostatné vrstvy, případně do více, jde-li o složitější obrázek. To, jak si kdo obraz načrtne, bývá značně individuální. Někdo si objekt naskicuje v tenkých obrysech a pomocných linkách jako tužkou. Někdo preferuje začít jen hrubým, barevným nebo černobílým „náštrkem“, kde jde spíš o bloky barev než o linky a kde vynikne kompozice a celkový dojem obrazu.

Chystáte-li se na obrázek, který zabere nějaký čas, není na škodu vytvořit skicu více a vybrat tu, ze které máte nejlepší dojem. Skicování je navíc

dobrym tréninkem, takže i když nevyužijete vše, co načrtnete, rozhodně se nejedná o ztrátu času.

Vykreslování

Nejdelší fází kreslení je obvykle přeměna skici ve finální obrázek. Obecným pravidlem je začít od hrubých tvarů na oddáleném plátně, tedy tak, abychom na displeji viděli celou pracovní plochu. Postupně pak můžeme náhled přibližovat a doplňovat detaily.

Je několik pomůcek, jak průběžně kontrolovat, že obrázek vypadá dobře a ubírá se správným směrem.

Doporučuji nastavit si jednoduchý a rychlý způsob, jak se na svou kresbu podívat ve stupních šedi, abyste viděli, je-li obrázek stále dobře čitelný i bez barev. To můžete udělat například přidáním vrstvy nad ostatní, kterou vyplníte černou nebo bílou barvou pomocí *plechovky* (Fill) a nastavíte režim prolnutí vrstvy na *barva* (Color). Vrstvu pak můžete snadno vypnout (skrýt). I v odstínech šedi by měl obrázek dávat smysl.

Druhou možností je obrátit plátno horizontálně. Když to uděláte, mozek bude vnímat obrázek jinak a vy snáze odhalíte chyby, kterých jste si nevěšili, protože postupnou pomalou změnou obrázku si na ně oči přivyklý.

Třetí, ne úplně technickou pomůckou je nechat obrázek „uležet“. Když kresbu dokončíte,

Vodouš žlutohohý, Procreate, iPad Pro. Příklad jednoduché kresby štětce chovajícím se velice podobně klasické tužce, od které je dle mého názoru téměř k nerozeznání. Na pozadí využít naskenovaný starý zažloutlý papír.

Černobílá skica pro rozvržení kompozice, kontrast barev a celkovou představu. Zkusila jsem načrtnout dvě verze stejné ilustrace s různým osvětlením.

Na vybranou skicu jsem pak nanasla barvy. Na oblohu jsem používala štětec s nižším krytím, aby spolu barvy trochu splynuly. Na orla v popředí a větve jsem použila zvláštní vrstvu, stejně jako na oblohu a další na hory v pozadí. Při zkoušení barevnosti jsem občas vytvořila vrstvu novou, abych ji mohla snadno zobrazit a vypnout.

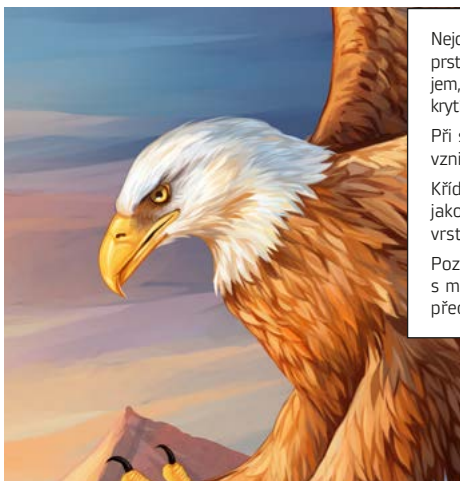
vraťte se k ní za dvě hodiny nebo druhý den a s čerstvými očima odhalíte, jestli něco potřebuje ještě upravit.

Co se týče používání štětců, je vhodné začít od větších a s měkčími okraji. Pokud to není záměr, obrázek většinou nevypadá dobře, je-li celý neostřej nebo používá-li se ke stínování výhradně mazání. To se může hodit na začátku, ale doporučuji postupně používat na větší detaily štětky menší velikosti s vyšším krytím (Opacity) a ostřejšími okraji. I vykreslování lze v těchto fázích rozdělit do jednotlivých vrstev, což na začátku může usnadnit práci, protože je můžete upravovat nebo skrývat jednotlivě.

Důležité je při vykreslování i zmíněné krytí štětce. Snižovat hodnoty krytí je jako přidávat do vodovek nebo temperu vodu – barvy jsou průhlednější. Stejně jako při malování vodovkami pak vznikají na plátně pŕltóny. Ty potom můžete nabrat kapátkem a využít je při stínování – ve smyslu přechodu mezi barvami.

Uložení a export

Když máte obrázek hotový, uložte jej v pracovním formátu, který váš program umí otevřít se všemi vrstvami, a který tak můžete kdykoli snadno upravit. Nezapomeňte ho takto ukládat i v průběhu práce.

Nejdelší fáze prokreslování. Začala jsem orlem. Až na detaily na prstech jsem používala štětec s jemnou texturou a ostrým okrajem, který reaguje na přítlak zvětšováním velikosti a zvyšováním krytí. Krytí tohoto štětce v maximálním přítlaku je 100 %.

Při stínování jsem hojně využívala kapátka a nabírala pŕltóny vzniklé už ve fázi barevné skici.

Křídlo nebo pařáty jsem kreslila do zvláštních vrstev, stejně jako některé detaily na ně. Pokud se mi výsledek zdál dobrý, vrstvy jsem sloučila, aby se mi nemnožily.

Později jsem dokreslila oblohu. Zvolila jsem kulatý štětec s menším krytím, který rozmazává barvy, a tím tvoří hladší přechody.

Jako poslední jsem dokreslila hory, na něž jsem využila několik vrstev s režimem prolnutí překrýt, násobit nebo závoj (Screen) tak, aby byla vytvořena iluze vzdálenosti. Při výsledných úpravách jsem ještě úplně navrch přidala vrstvu nastavenou na měkké světlo a doladila celkový kontrast obrázku a barev pomocí úrovní a duplikovaného celého obrázku nastaveného opět na režim překrýtí měkké světlo. Celý obrázek jsem překryla jemně zmitou texturou, aby hladká obloha nepůsobila příliš uměle, ale dostala strukturu připomínající hrubozrnný papír.

Finálním výstupem je pak uložení nebo export do formátů, jako jsou PNG nebo TIFF, které zachovávají všechny detaily a kvalitu. Pokud budete dávat obrázek na web nebo potřebujete, aby byl menší, uložte ho jako JPG, čímž se ale může trochu fragmentovat, proto ho nedoporučuji jako výstup pro prezentaci. Z tohoto důvodu také JPG není vhodným formátem pro tisk. A na rozdíl od výše zmíněných neumí ukládat průhlednost.

I po uložení obrázku, čímž sloučíte všechny vrstvy, můžete provést finální úpravy, jako kdybyste pracovali s fotkou – upravit jas, kontrast, tón atd.

Pokusila jsem se stručně shrnout postupy a základní užitečné funkce, které se v digitální tvorbě používají. Je však třeba mít na paměti, že tyto funkce nenahradí dovednost a digitální prostředí samo o sobě proces učení příliš neusnadní.

Skicovat a učit se občas lze digitálně stejně dobře jako tužkou na papír. Kreslení je totiž dovednost, která se dá naučit jako každá jiná. A nikdy na ni není pozdě!

Každému, kdo se o kreslení zajímá, doporučuji naučit se také základy kompozice, perspektivy, anatomie, stínování, teorie barev, práce se světlem a hloubkou atd. Jde o témata rozsáhlejší, o nichž existuje řada knih a on-line kurzů nebo (video)návodů pro začátečníky i pokročilé.

Martina Nacházelová | celý život ráda kreslí, ale protože ji to táhlo také k pozorování ptactva a biologií, vystudovala zoologii na PřF UK. V roce 2010 si pořídila grafický tablet a začala se učit kreslit digitálně, což ji chytlo. Během studií s chutí přihlašovala ilustrace do soutěže Věda je krásná. Nakonec se rozhodla využít nabídky a stala se ilustrátorkou na plný úvazek. Kreslí komerční design pro firmu v USA a občas se věnuje zajímavým projektům, jako byl např. EBBA2.

Zapojíte se letos do výřečkobraní i vy?

Během loňských výprav po olomouckých sídlištích jsme měli možnost sledovat příběh, na jehož začátku se zdálo, že hlavní postavou je jen zbloudilý a osamocený sameček výřečka malého. Jaké bylo naše překvapení, když se celá událost uzavřela dvěma povedenými rodinkami, které zvládly úspěšně vyvést nejméně pět mláďat (*Ptačí svět* 4/2021: 6). Vyjde další pokračování? Možná ano – výřecci už se totiž v Olomouci letos objevili, skoro na den přesně jako loni, dokonce rovnou celý pár a k tomu další, dosud nespárovaný samec. Jestli se podaří hnízdění prokázat i v tomto roce, může záviset i na vás, milí čtenáři!

Více uší více slyší. Jelikož výřecci snadno unikají pozornosti, je do jejich monitoringu žádoucí zapojit co nejvíce dobrovolníků. Jak tedy pomoci výzkumu rozšíření výřečka malého v Česku a stát se „výřečkobrancem“? Stačí se rozhlížet kolem sebe, bedlivě poslouchat a hlavně zveřejňovat své nálezy.

Pokud jste z Olomouce, můžete se zaměřit jak na oblasti loňských hnízdišť (hotel Flora a ZŠ Stupkova), tak na úplně nové lokality, kde by se výřeček mohl objevit. Pokud bydlíte jinde, nezoufejte. Rádi bychom odhalili přítomnost výřečků a jejich možná hnízdění i jinde. Vyšší šance na nalezení výřečka bude nejspíše ve městech a vesnicích na jižní Moravě a Hané, ale budeme vděční za hlášení ze všech koutů Česka. Ostatně loni byl výřeček zastížen například i v Českých Budějovicích.

Výzkum prováděný ve městě je nenáročný. Stačí od dubna do srpna v noci poslouchat z otevřeného okna, během procházky se psem nebo při návratu z restaurace. Můžete si i vytyčit body napříč městem a na každém mít určitou dobu uší v pozoru. Několikrát za sezonu také vyhlásíme hromadná výřečkobraní. Každý dobrovolník si vybere lokalitu a v námi stanovený den a čas (většinou 1–2 hodiny po setmění) bude špicovat uši. Pokud výřečka nezaznamená, pustí pak na konci sledování krátkou nahrávku jeho hlasu, kterou se pokusí ověřit, zda na lokalitě není jedinec, který se spontánně neozval. Pokud výřecci zahníždí, oceníme záznamy o aktivitě rodičů i mláďat, například přesné časy příletů a odletů, krmení mláďat, typ potravy apod. (i foto či video).

Svá pozorování můžete buď vkládat do veřejných databází (Avif, eBird, NDOP), nebo je zasílat přímo nám na e-mail či vyplnit jednoduchý formulář na vyrecci.unas.cz, kde najdete i kontakty a důležité informace. Pozor, i negativní záznam („hodinu jsem obcházel lokalitu a výřeček se neozval“) je cenná informace!

A nakonec důležité upozornění: ačkoliv se loni výřecci ukázali být pěkně otrlími, je lepší zachovat opatrnost a rušit je co nejméně. Nepouštějte proto, prosím, nahrávky hlasu u případných hnízdišť a ptáky foťte pouze bez použití blesku. Výřečkům zdar!

Lenka Harmáčková

Foto: Tomáš Grim

Osenice šťovíková byla nejčastější položkou na výřeččím menu. Snímek ze série, která letos získala „Speciální cenu Czech Photo za mimořádný projekt“. Celou sérii i všechny články o loňském prvním výřečkobraní najdete volně na tomasgrim.com.

Přijďte prozkoumat mokřadní ptačí ráj Kozmické louky!

Zřizovatelé rezervace **Kozmické ptačí louky** nabízejí členům ČSO možnost účastnit se komentované prohlídky v těchto termínech:

Jarní prohlídka v hnízdní době:

11. června

Pozorování ptactva ze čtyř ptačích pozorovatelem s doprovodem a komentářem.

Podzimní prohlídka v mimohnízdním období:

1. listopadu

Pozorování ptactva v rezervaci včetně prohlídky vnitřních prostor s komentářem.

Svou účast prosím oznámte pět dnů před stanoveným termínem na tel. číslo 777 400 682 nebo na e-mail slabejova@semix.cz.

Sraz vždy v 9:00 hod. na místě zvaném „U Kolečkova mlýna“ na silnici spojující obce Kozmice a Jilešovice.

Těšíme se na vaši návštěvu.

Praktická ochrana chřástala polního

Foto: Tomáš Jirášek

Samec chřástala polního na tokaništi na Kepelském Zhůří v národním parku Šumava

Původně byl chřástal polní hojný především v nižších polohách. Centrum jeho výskytu představovaly zejména podmáčené nivní louky, ale už od 50. let 20. století docházelo v některých oblastech zřejmě vlivem mechanizace a odvodňování luk k výraznému poklesu početnosti. V 80. letech se odhadovalo, že v České republice žije pouhých 200–400 volajících samců. Od té doby byl také zaznamenán nárůst početnosti chřástala polního ve středních a vyšších polohách, kde ptáci obsazovali zejména extenzivně obhospodařované travní louky. Tento trend pak pokračoval v průběhu 90. let, kdy jej navíc podpořilo i rozmáhající se zatravňování podhorských polí. Současně se v těchto oblastech hospodařilo extenzivně, což přispělo k nárůstu početnosti chřástalů polních

Hnízdění

Chřástal polní hnízdí obvykle dvakrát ročně. Důležitým předpokladem hnízdního výskytu je zejména vegetace vysoká alespoň 20 cm, která současně není příliš hustá, aby se v ní chřástali mohli snadno pohybovat. Přednostně obsazuje především extenzivně a nepravidelně obdělávané nebo dlouhodobě nekosené louky. Důležitým faktorem je přítomnost mokřin, prameništ a drobných krajinných struktur, jako jsou kamenné snosy nebo vrbové křoviny, kde se ptáci mohou skrýt během kosení. Zejména v nižších polohách se chřástali ožívají také z polních kultur, nejčastěji z obilí, jetelovin nebo vojtěšky, úhorů a ruderalních stanovišť, vzácně i z lesních pasek. Za obvyklých podmínek se v nejnižších polohách objevují první samci už od konce dubna. V průběhu května pak postupně obsazují vhodná stanoviště, odkud celou noc lákají samice zvučným voláním „réprép réprép“. Hlasová aktivita samců může trvat až do druhé poloviny července, počátkem srpna dochází u chřástalů polních k celkovému

téměř ve všech pohořích České republiky. V letech 2001–2003 se velikost české populace odhadovala na 1500–1700 volajících samců, poslední hnízdní atlas pro období 2014–2017 uvádí početnost 1200–2000 párů. Od roku 2018 se však naplno začaly projevovat dopady změny klimatu. Vlivem suchých a chladných jar se opozdil vývoj vegetace ve vyšších polohách a v reakci na to se početnost chřástalů v tradičních podhorských a horských oblastech dramaticky propadla zejména v prvním termínu hnízdění, které podle nadmořské výšky hnízdišť probíhá většinou počátkem června. Ptáci byli naopak častěji zaznamenáváni v nižších polohách, ale celkový počet volajících samců se oproti poslednímu hnízdnímu atlasu snížil odhadem o třetinu.

pelichání, kdy jsou ptáci několik dní nevzletní a již se hlasově nijak neprojevují. Po úspěšném spárování samec přestává volat. Společné soužití páru trvá v průměru 7 až 10 dní. Během této doby samice začíná snášet vejce do hnízda, které je umístěno na zemi v husté vegetaci. Obvykle samci zhruba 5 dní před zahájením inkubace samici opouštějí a lákají další samice. Ze zahraničí ale už byly doloženy i případy, kdy samec doprovází samici vodící nevzletná kuřata. Samci ve většině případů zůstávají přímo na původní lokalitě nebo v jejím blízkém okolí, mohou nicméně v rámci jedné sezony přeletět i na stovky kilometrů, většinou při likvidaci hnízdního teritoria například posekáním nebo vypasením. Kompletní snůška má nejčastěji 7–11 vajec, samice na vejcích sedí 15–21 dní. Kuřátka se líhnou celá černá a krátce po vylíhnutí hnízdo opouštějí. Samice je vodí zhruba dva týdny, poté se mláďata osamostatňují a po dosažení věku pěti týdnů jsou schopna letu. Na zimoviště v jižní Africe chřástali odlétají převážně na přelomu srpna a září.

Potravu chřástala tvoří především bezobratlí živočichové, které sbírá ze země i z rostlin. Její součástí jsou žížaly, měkkýši, brouci, pavouci a různé druhy hmyzu. Potrava se přitom liší podle místní nabídky bezobratlých, což naznačuje, že pravděpodobně není hlavní podmínkou výskytu chřástala. V mimohnízdni době jsou součástí potravy také semena různých trav, plevelů a kulturních rostlin.

Chřástal v ohrožení

V posledních letech se stále intenzivněji rozvíjí zemědělské hospodaření i v nejvyšších polohách, zejména pastva a kosení luk k získání píce pro pasoucí se dobytek. Z důvodu zvýšení produktivity je také používána vysoce účinná mechanizace, která má vysokou pojezdovou rychlost a velký záběr. Takový způsob seče má fatální dopad především na mláďata, ale ohrožuje i dospělé chřástaly. Rovněž mohutný rozvoj bioplynových stanic vede k intenzivnímu využívání všech dostupných zdrojů biomasy, včetně dosud nevyužívaných trvalých travních porostů a podmáčených ploch v krajině.

Dalším významným ohrožením je intenzivní pastva na travních porostech. Dokáže ptáky velmi rychle vyhnat z hnízdišť, navíc při ní často dochází k degradaci lučního porostu rozšlapáním, silnou eutrofizací a následnou ruderalizací vegetace. Pokud je počet hospodářských zvířat na pastvě vysoký, dobytek spásáním porostu likviduje nezbytný vegetační kryt. Chřástali takové lokality buď neobsazují, nebo je záhy opouštějí. Navíc se dobytek na pastvinách s oblibou soustřeďuje v prameništích nebo v mokřinách u potoků a rozdupává zde vegetaci, která je nutným předpokladem pro hnízdění chřástalů. Negativní vliv má stále častější zábor vhodných stanovišť pro rodinnou výstavbu, komerční stavby nebo nové komunikace. V poslední době nabývá na významu také možné riziko rušení či mortality chřástalů v blízkosti větrných elektráren.

Ochrana chřástala polního na travních porostech

Svým citlivějším přístupem při hospodaření na travních porostech může chřástaly polní podpořit každý zemědělec. Při kosení luk od středu

Foto: Karel Brož

Noční odchyt samců chřástala polního

k okrajům nebo od jednoho okraje k druhému jsou přítomní ptáci vytlačováni do bezpečí ještě nepokosených ploch. Podle výzkumu ve Velké Británii se touto cestou sníží ztráty nejméně o dvě třetiny. I proto je tento způsob kosení podmínkou pro všechny zemědělce pobírající dotace za šetrné hospodaření na travních porostech. Vhodné je na loukách s potenciálním výskytem chrástala snížit pojezdovou rychlost na 4 km/hod, zvýší se tím šance na přežití kuřat. Citlivé kosení je důležité i v srpnu, protože mladí chrástali z druhého hnízdění ještě nejsou schopni letu a stejně tak nemohou létat ani pelichající dospělí ptáci. Vhodné je kosit louky mozaikovitě, čímž se vytvoří alespoň krátkodobá útočiště pro chrástalí rodinky nucené při seči opustit hnízdiště. Také posunem termínu seče na loukách s výskytem chrástala až na začátek července se zvýší šance na přežití alespoň prvního hnízdění. Další možností je podpora chrástalů na pastvinách. Při oplocování mokřadů na pastvinách je vhodné používat přednostně dřevěné oplocení, které je nejbezpečnější. Zásadně by se u jakýchkoli typů oplocenek v krajině neměl používat ostnatý drát. Pastvu na pozemcích pravidelně obsazovaných chrástaly polními je vhodné posunout až na začátek července nebo je naopak možné zahájit pastvu ještě před přiletem chrástalů a tím je nasměrovat na jiná vhodná stanoviště.

Dotační titul na ochranu chrástala polního

Monitoring prokázal, že volající samci se na vhodných stanovištích objevují pravidelně. Proto byl v České republice už v roce 2004 představen dotační program v podobě tzv. agroenvironmentálně-klimatického opatření (AEKO) na ochranu chrástala polního. Výběr vhodných lokalit vychází z monitoringu hlasové aktivity samců a opravdu každý záznam uvedený ať už v databázi Avif (birds.cz), nebo v jiné nálezkové databázi může přispět k ochraně tohoto ohroženého druhu. Pokud se prokáže, že výskyt chrástala není nahodilý, je možné doplnit danou louku (půdní blok) do programu, a zemědělec tak může čerpat dotace na hospodaření upravené podle potřeb chrástala. Zejména se jedná o posun termínu seče až po 15. srpnu, což umožní obě hnízdění. K roku 2021 bylo do AEKO v ČR na ochranu chrástala polního zařazeno 1997 dílů půdních bloků o celkové výměře 11 093,93 ha. Díky dlouholetému monitoringu ve Slavkovském lese a v Novohradských horách se podařilo prokázat, že jsou-li půdní bloky dobře navrženy, chrástali je obsazují ve vyšších početnostech než jiné plochy, a tato opatření tak významně přispívají k ochraně tohoto druhu v daném území.

Přímá ochrana hnízdiště

Alternativní cestou ochrany je ponechání nesklizené části louky s volajícím chrástalem. Hnízdo chrástala může být umístěno sice až ve vzdálenosti 260 metrů od stanoviště volajícího samce, ale nejčastěji se nachází do 100 m. Z tohoto důvodu by velikost nesklizené plochy okolo stanoviště volajícího samce měla být ideálně 3 ha. Praxe nicméně ukazuje, že v případě vhodných podmínek už ponechání plochy o velikosti 1 ha může zajistit dostatečné podmínky pro hnízdění chrástalů. Základem je přesná pozice volajícího

Tradiční hnízdiště chrástalů polních na Kepelském Zhříví v národním parku Šumava

samec a navržení ideální plochy kolem něj podle charakteru vegetace a odstupu od vzrostlých stromů apod. V některých případech je evidentní, že významným faktorem pro přítomnost samce je navazující mokřad, a tak je nutné při návrhu plochy tento mokřad také vhodně zakomponovat.

Jak chrástaly mapovat

Přestože se samci mohou ozvat i v průběhu dne, hlavní hlasová aktivita probíhá v noci. Samci tak oznamují protahujícím samicím, že dané stanoviště je vhodné pro hnízdění. O nejcennější lokality přitom svádějí urputné boje. Hlasová aktivita obvykle začíná až po západu slunce, proto doporučují s monitoringem na konci května začínat až ve 22:30 hod SELČ. Než na výpravu za chrástalem vyrazíte, je potřeba se dobře vybavit. Květnové noci mohou být ještě chladné, a tak je vhodné teplé oblečení. Pro pohyb v mokré louce jsou ideální holinky a také nepromokavé kalhoty. Důležité je vždy mít s sebou čelovku nebo jiný dostatečný zdroj světla, plně nabitý mobil a ideálně také GPS přístroj. Obzvláště u samců, kteří volají na členité louce dále od cesty, může člověk zabloudit, třeba při hledání ideálního přechodu přes místní potok. GPS navigace nebo možnost ověřit si přesnou pozici v mobilní aplikaci Mapy.cz může ušetřit čas při cestě nazpět k vozidlu. GPS přístroj navíc přesně uloží polohu volajícího samce, což je klíčový údaj jak pro případné vymezení vhodné plochy do dotačního titulu, tak pro přímou ochranu hnízdiště.

Ideální je naplánovat si takovou trasu, aby nejvzdálenější bod louky nebyl dál než 500 m. Někdy je sice možné slyšet samce i přes 1 km, ale vzácně nejsou ani případy, kdy kvůli terénním nerovnostem nebo ruchu způsobenému například protékající vodou není slyšet jedinec vzdálený i méně než 200 m. Jestliže zjistíme hlasovou aktivitu, je ideální zaměřit pozici co nejpřesněji, tedy dojít k volajícímu samci v rámci možností co nejbližší. Vlastní zkušenosti ukazují,

že není vhodné směřovat přímo na volajícího ptáka, ale tak trochu ho jakoby míjet. Pokud se k chrástalovi přiblížíte příliš blízko, ptáci buď zmlknou, nebo i popoletí o kus dál na louku. V případech, kdy chrástali volají z pastviny, doporučujeme z důvodu vlastní bezpečnosti pozici samce pouze odhadnout. Ve většině případů bývají sice zvířata klidná, ale občas se na pastvině může objevit agresivní jedinec a ani korida se neprovozuje v noci – zvíře má totiž oproti vám významné výhody. Zkrátka ne vždy je možné se přiblížit až k volajícímu samci a mapovatel by měl pokaždé pečlivě vyhodnotit situaci a zbytečně neriskovat. Také je nutné brát ohledy na noční klid, a pokud jsou zvířata v blízkosti lidských sídel, dobře zvážit, kam je možné dostat se po svých nebo autem bez rizika zbytečného konfliktu.

Přesnou pozici volajícího samce je žádoucí doplnit do Avifu. U samců volajících na loukách, které se teprve budou sklízet, se navíc nabízí možnost aktivní ochrany hnízdiště. Můžete poslat e-mail s přesnou lokalizací volajícího samce do kanceláře ČSO, ideálně přímo zemědělskému specialistovi Václavu Zámečnickovi, nebo se můžete pustit do záchrany hnízdní lokality sami.

Jak domluvit přímou ochranu hnízdiště

V první řadě je nutné promítnout přesnou pozici samce do mapy, ideálně přímo v terénu prostřednictvím aplikace Avif Mobile, převodem do počítače z GPS přístroje nebo odečtením GPS hodnoty u fotografie. Na webu Mapy.cz se po zadání GPS souřadnic nebo prostým přiblížením na konkrétní místo zobrazí okolí volajícího samce a s využitím nástrojů v pravém dolním rohu je možné navrhnout pomocí nástroje měření plochy buď ideální velikost plochy kolem pozice samce (3 ha), nebo případně plochu o velikosti 1 ha.

Následně je nutné zjistit, který zemědělec hospodaří na louce s výskytem volajícího samce chrástala polního. Postup je následovný:

Foto: Václav Zámečník

Pro chřástaly polní jsou atraktivní zejména podmáčené části luk. Ponecháním alespoň tří hektarů nepokosené plochy kolem pozice volajících samců poskytneme chřástalům možnost úkrytu.

Foto: Václav Zámečník

Pravidelně obsazovaná plocha AEKO chřástala polního (v popředí) s pestrou mozaikou lučních biotopů v pozadí; ptačí oblast Králický Sněžník

Foto: Jiří Vlček

Díky svému ochrannému zbarvení je chřástal polní v husté vegetaci téměř neviditelný

- Otevřete LPIS (z anglického land parcel information system) přes odkaz <https://eagri.cz/public/app/lpisext/lpis/verejny2/plpis/>.
- V informačním panelu vpravo nahoře od mapy zadejte nejbližší obec a klikněte na „Vyhledat“.
- Kliknutím na ikonu lupy u dohledané obce se mapa přiblíží na katastrální území dané obce. Mapu přiblížíte kliknutím levým tlačítkem myši na lupu s křížkem v levém horním rohu mapy nebo pomocí kolečka u myši.
- Při přiblížení se zobrazí podkladové ortofoto a hranice dílů půdních bloků (DPB) – zemědělsky obhospodařovaných celků. Pokud na konkrétní bod v daném půdním bloku kliknete dvojklikem levým tlačítkem myši, zobrazí se vedle mapy vpravo dole detailní informace o DPB. Důležité jsou zejména kód DPB (číselný kód občas doplněný číslem za lomítkem a mapový čtverec uvedený v závorce), výměra

a jméno uživatele. Po dvojkliku na jméno uživatele se zobrazí podrobnější informace (např. IČ a adresa). Telefon na hospodářského zemědělce zde bohužel uveden není, ale někdy pomůže internetový vyhledávač (např. Google). Nabízí se rovněž možnost zemědělce oslovit e-mailem nebo ho osobně navštívit.

Pokud je výměra louky větší než 12 ha (od roku 2023 se spodní limit bude nejspíš snižovat na 10 ha), musejí zemědělci pobírající dotace na ošetřování travních porostů povinně ponechat 3–15 % plochy nesklizených (v současné době pobírá tyto dotace téměř každý zemědělec, který má travní porosty). Zatím platí, že maximální výměra takto vymezené plochy by měla být 1 ha, ale od roku 2023 by se mohla i navýšit. Zemědělci si obvykle vybírají sami, kde tuto nesečenou část ponechají. Pokud jim nabídnete právě tu plochu, kde volá samec, nepředstavuje to pro ně prakticky žádnou práci navíc. V případě, že samců je více nebo plocha je menší než 12 ha, závisí rozhodnutí, zda chřástaly chránit, na dobré vůli zemědělců pomoci přírodě. Rozhodnou-li se ponechat neposečenou větší plochu, než jim určují podmínky dotace, je možné jim uhradit vzniklou újmu podle zákona na ochranu přírody č. 114/1992 Sb. (§ 13). Takto vymezená plocha by měla optimálně zůstat nesklizená do poloviny srpna.

V případě, že se hospodaří podle specifických podmínek a posunem seče dojde k jejich porušení, je nutné informovat odpovědného pracovníka příslušného orgánu ochrany přírody (ve volné krajině příslušný krajský úřad, ve zvláště chráněných územích místně příslušná správa), aby vystavil formulář „Souhlasné vyjádření orgánu ochrany přírody“ se zdůvodněním změny termínu seče pro případnou kontrolu pracovníků Státního zemědělského intervenčního fondu. Formulář je ke stažení na webu szif.cz.

Chřástal polní je krásný a stále tajemný druh, který je do značné míry závislý na lidské pomoci. Pomoci mu přitom může každý. Základním předpokladem je vyrazit za chřástaly na noční výpravu a přiblížit se k volajícímu samci dostatečně blízko, aby bylo jasné, kam pomoc směřovat. Ať už chřástala uvidíte, nebo ne, mapování v noci má vždy svoje specifické kouzlo. Tak neváhejte a vyrazte za chřástaly!

Vznik článku byl podpořen dotací MŽP. Materiál nemusí vyjadřovat stanovisko MŽP.

Zaujala vás ochrana chřástalů a rádi byste se přidali?
Napište e-mail Jiřimu Pykalovi pykal.jiri@seznam.cz nebo Jiřimu Vlčekovi jiri.vlcek@plzensky-kraj.cz.
Rádi vám poskytneme další informace.
Vítáme nejen ornitology specialisty!

Václav Zámečník | vystudoval krajině inženýrství na tehdejší Lesnické fakultě České zemědělské univerzity v Praze. Od roku 2003 působí v ČSO, kde se věnuje ochraně ptáků zemědělské krajiny.

Jiří Vlček | vystudoval krajině inženýrství na FŽP ČZU v Praze. Systematicky se věnuje výzkumu chřástala polního jako vedoucí odborné skupiny při ČSO. Pracuje jako referent státní ochrany přírody KÚ Plzeň.

Lepové pasti ohrožují ptáky

Na konci ledna přijali v Záchraně stanici živočichů Makov (ZSŽ Makov; makov.cz) sýkoru koňadru ve zuboženém stavu. Přivezl ji nešťastný chatař, který byl zkontrolovat chatu a našel ji v lepové pasti na myši. Když viděl, co tyto pasti dokážou, už je nejspíš nikdy nepoužije. Zvířata, ať už jde o hlodavce, nebo ptáky, v nich trpí velmi dlouho, umírají vysílením, hladem a žízni, případně v důsledku dalších zranění, která si způsobí v marném boji o vyproštění. Pracovníci stanice zpočátku netušili, jestli se jim sýkoru podaří zachránit. Přes nejistý výsledek se pustili do zasy-pávání lepu popelem, aby ho „neutralizovali“. I když taková procedura vypadá trochu hroživě, funguje. Důležité je dobře očistit všechna pera na křídlech a ocasu, ta na těle si pak ptáci často dočistí sami.

Nabízení lepových pastí na hlodavce se u nás považuje za propagaci týrání zvířat. Přestože je jejich prodej už od roku 2004 zakázán, pořád je lze celkem snadno najít v internetových obchodech. A zřejmě i kvůli jejich nízké ceně, která začíná už na 29 Kč, je o ně pravděpodobně stále zájem. Zákon na ochranu zvířat proti týrání přitom zakazuje odchyťávat nebo usmrcovat volně žijící zvíře pomocí formalinových nebo lepících pastí a jeho novela z února loňského roku zakáz nabízení, prodeje, dovozu či samotného

Sýkora koňadra s peřím zasaženým lepem z nebezpečné lepové pasti na hlodavce

používání lepových pastí ještě zpřísnila. Za porušení zákona může být nyní právnické či podnikající fyzické osobě uložena pokuta až do výše tří milionů korun, fyzické osobě pak hrozí sankce do jednoho milionu korun. Případy nelegálního prodeje lepových pastí řeší inspektoři Státní veterinární správy poměrně často, v minulém roce dokonce ve Zlínském kraji zjistili i výrobce nelegálních pastí, který byl nucen po zásahu inspekce výrobu ukončit a prodané kusy stáhnout z trhu.

Díky péči pracovníků ZSŽ Makov mohla být sýkora po očištění peří popelem vypuštěna do přírody

Koňadře v Makově nakonec dokázali pomoci a byla vypuštěna zpátky do přírody. Kolik dalších jedinců ale v pastech končí trýznivou smrtí, lze jen těžko odhadovat. Pokud se tedy s prodejem lepových pastí setkáte, podejte prosím podnět k prošetření na Českou inspekci životního prostředí (cizp.cz) a snažte se apelovat na své okolí, aby lepové pasti nepoužívalo ani netolerovalo. Uvítáme také, když s námi budete sdílet své zkušenosti.

*Alena Klvaňová
podle informací Libora Šejny, ZSŽ Makov*

Létající hmyzožravci v nebezpečí

Zatímco lepové pasti na hlodavce jsou v rozporu se zákonem na ochranu zvířat proti týrání, použití lepu pro likvidaci škodlivého hmyzu je legální. Je pravda, že oproti insekticidům se jedná o šetrnější variantu „boje se škůdci“. Jak se však ukazuje, klasické domácí mucholapky a zejména lepové pásy a desky, zavěšené na stromech v zahradě či jinde ve venkovním prostředí, mohou být nebezpečné pro ptáky a také netopýry. Na tuto skutečnost (s příkladem rehka domácího přilepeného na mucholapce ve skleníku) upozornil již článek Karla Makoně v *Ptačím světě*, č. 3/2016.

Řada druhů drobných pěvců a netopýrů je zvyklá sbírat hmyz z povrchů – z listů a větví stromů, ze skal či zdi domů. Pás s přilepenou hmyzí potravou může být pro tyto malé lovce lákadlem. Při kontaktu s lepem se však zvíře samo zachytí částí svého těla. U netopýrů to může být letací blána, kterou používají při lovu. Jakákoliv snaha o vyproštění z pastí pak vede k ještě rozsáhlejšímu přilepení. Zvíře hyne vyčerpáním a dehydratací, netopýrům se navíc může lep při olizování těla dostat do trávicí soustavy.

Zkušenosti s ošetřením ptáků a netopýrů, kteří uvázli na lepových pastech, má pravděpodobně vícero záchraných stanic. Nám se podařilo zaznamenat nejméně 14 konkrétních nálezů netopýrů z ČSOP Nyctalus a ze stanic v Plzni, Voticích/Hrachově, Přerově a Pateříně na Olomoucku. Pomocí oleje, másla, vody s jarem

Netopýr brvitý, krávin Renoty u Litovle

Netopýr pestrý, rodinný dům Šumperk

nebo třeba šamponu na křečky (staří ptáčníci prý zasypávali peří popelem) se někdy podaří zvíře po šetrném odlepení zachránit, řada případů (zejména u netopýrů) však končí úhynem.

Je jistě lepší těmto situacím předcházet a pokud možno lepové pasti ve venkovním prostředí nepoužívat. Někdy však netopýr při lovu zaletí i do interiéru – do bytu nebo (jak

Netopýr ušatý (či dlouhouchý) na žluté lepové pasti určené k likvidaci vrtule třešňové, Německo

dokazuje obrázek) do kravína. Na náš spolek se s prosbou o konzultaci obrátila česká firma vyrábějící žluté lepové koule na likvidaci vrtule třešňové. Od zákaznice z Německa obdrželi smutný snímek přilepeného netopýra. Řešením by mohlo být uzavření lepových pásů v jednoduché drátěné kličce, která by zabránila kontaktu a uváznutí netopýrů a ptáků. Tato možnost je zatím v jednání. Prosíme však čtenáře, pokud by měli zdokumentované podobné případy přilepených ptáků a netopýrů, aby nás kontaktovali. Konkrétní doklady tohoto problému pomohou prosadit vhodná opatření.

*Eva Cepáková,
Česká společnost pro ochranu netopýrů*

Ornitologická akademie

Klimatická změna, nevhodné hospodaření v krajině a mnoho dalších, i méně viditelných problémů staví ochranu přírody před stále větší výzvou. Abychom na ně mohli reagovat a dlouhodobě pokračovat v kvalitní ochraně ptáků a jejich prostředí, potřebujeme podpořit osobní rozvoj mladších generací a najít v nich budoucí amatérské a profesionální ornitology, mapovatele, vedoucí poboček či lídry ČSO. Proto jsme se v roce 2021 rozhodli pro založení Ornitologické akademie, která má za cíl najít, propojit a podporovat mladé ornitology v Česku.

Ornitoloakademii tvoří kolektiv mladých nadšenců z celé republiky. Společně ve volném čase vytváříme a koordinujeme program, který momentálně zahrnuje tři hlavní aktivity – semináře s odborníky, pravidelná on-line setkání a terénní exkurze. Z připravovaných aktivit se mohou účastníci těšit třeba na stáže v ČSO.

Na začátku roku probíhá dvouměsíční „maraton“ on-line seminářů s dvaceti pozvanými odborníky. Členové akademie se seznámí s náplní práce hostů, jejichmi přínosy i úskalími. Hosté své povídání často zpestřují

rok zopakovat. V létě bychom pak chtěli uspořádat delší pobyt třeba v některém z ptačích parků ČSO.

Kromě vzdělávání má ornitoloakademie za cíl mladé ornitology také sdružovat, což se nám, myslím, velmi daří. Momentálně má akademie 39 členů z různých částí republiky a každoročně ji chceme otevřít dvaceti novým zájemcům. Většina z nás před akademii neznala žádného vrstevníka, který by se zajímal o ptáky. Ve škole byl ne jeden z nás vždy za podivína, když upozornil na modřinku poskakující za oknem, a o svém zájmu se tak raději ani nezmiňoval. To, že jsme teď v akademii, v kolektivu plném stejných nadšenců, je pro mnohé z nás skoro až neskutečné. Kdo mohl tušit, že je kolem tolik lidí v podobném věku, které také baví pozorovat ptáky! Díky pravidelným setkáním, víkendovým akcím a kontaktu na sociálních sítích se mnozí z nás už stali dobrými přáteli a jezdíme spolu do terénu. Vymýšlíme další aktivity, které by rozvíjely nejen nás samotné, ale i jiné mladé ornitology. Nápadů, velkých plánů i nadšení máme spoustu. Těšíme se, až se nám je podaří realizovat, a doufáme, že se staneme významným článkem nejen ČSO.

Šárka Frýbová

Autorkou loga ornitoloakademie v podobě mladých sýců rousných je Maruška Hánová

Další ročník Ornitologické akademie otevřeme na konci roku, sleduj prosím web ČSO nebo se přihlas k odběru novinek na birdlife.cz/co-delame/vzdelavani/ornitologicka-akademie/.

Foto: Ondřej Bejřín

Účastníci ornitoloakademie na společné exkurzi na Nových Mlýnech při pozorování nocujících kormoránů malých

i vyprávěním o svých ornitologických začátcích a cestě k nynějšímu povolání, s čímž se mladí posluchači mohou často ztotožnit a inspirovat se. Zváni jsou i odborníci ze zahraničí, a něž je mezi účastníky velký zájem. Hlavním cílem seminářů je ukázat mladým ornitologům, že ornitologii se lze věnovat profesně, ať už jako vědec, redaktor, či inženýr, nebo amatérsky, a přitom stále významně přispívat k výzkumu a ochraně ptáků. V neposlední řadě jde také o seznámení a propojení nové generace se zkušenými členy ČSO.

Účastníci akademie se aktivně zapojují do přípravy pravidelných on-line setkání, která se konají jednou za tři týdny. Kromě řešení nezbytných organizačních věcí je na programu vždy určování vybrané skupiny opeřenců, vyprávění z výprav za ptáky nebo povídání o zajímavém tématu pro rozšíření obzorů – například o zážitcích z kroužkovatelského kurzu nebo o spolupráci s kynologickou jednotkou ČSO. Každý z účastníků si může připravit výstup na jakékoliv oblíbené téma, vyzkouší si prezentovat před svými vrstevníky a navíc tím může ostatní obohatit o nové vědomosti.

Nejméně čtyřikrát do roka bychom chtěli vyrazit na víkendovou exkurzi. Na podzim jsme byli na Nesytu a přilehlé soustavě rybníků a letos v únoru jsme zavítali na Pálavu a Nové Mlýny. Obě exkurze byly povedené a ne jeden účastník pozoroval nové druhy. Za zlatý hřeb exkurze na Pálavě považujeme sčítání zedníků skalních, při němž se nám podařilo potvrdit tři zimující jedince; stejnou akci proto určitě chceme za

..... INZERCE .....

climax
SUNSCREENS

žaluzie | rolety | markýzy
fasádní clony | pergoly

4
ROKY
ZÁRUKA

Exkluzivní partner
stínící techniky Climax

Jinačovice 161, 664 34
777 317 963 | hakl@hakl.cz

HAKL®
Stínící technika

www.hakl.cz

Novinky v ptačích parcích ČSO

Ptačí parky jsou útočištěm nejen pro ptáky, ale i pro další živočichy a rostliny, a zároveň potěchou oka i duše pro jejich lidské návštěvníky. I v roce 2022 se všechny čtyři ptačí parky ČSO významně rozvíjejí.

Foto: Ludmila Korešová

Josefovské louky

V lednu se ptačí park rozrostl o 0,8 ha pozemků v hodnotě 80 000 Kč ležících v centrální části parku, severní větví zavlažovacího systému nebo na pastvině divokých koní.

Kromě toho jsme od dlouholetého sympatizanta Petra Potočka obdrželi darem 0,26 ha důležitých pozemků ve východní pastvině, kde jsou jediné stromy, které slouží jako úkryt divokým koním. Na jihu se zase darovaná část pozemku nachází v bobřího teritoriu.

Na ptáky už čeká nová soustava tůní centrální ptačnick, kterou jsme začali hloubit na podzim. Výsledek se dostavil velmi rychle – hejna bekasin otavních (až 100 ks!) a jespáků bojovných využila ptačnick jako zastávku na tahu. Hnízdit začínají stálce parku čejky chocholaté a vodouši rudonozi a objevily se i vzácné slučky malé nebo břehouš černoocasý.

Foto: Ludmila Korešová

Mnišské louky

Na nově vlastněných pozemcích jsme ze zaneseného a zarostlého ramene řeky Ploučnice vytvořili první tůň s pozvolnými břehy o výměře 3000 m². Okolí jsme vyřezali od náletů a přes 2 ha přiléhajících luk, které byly mnoho let neudržované, jsme pokosili. Tůň se hned na jaře zalíbila slučce malé, bekasinám a čejkám, které se tu dříve nevyskytovaly. I na Mnišské louky bychom již letos na podzim rádi přivezli exmoorské divoké koně, aby nám pomohli s údržbou parku. Další tůň chystáme na levém břehu potoka Šporky, kde nyní probíhá měření hladiny podzemní vody.

S městem Česká Lípa jednáme o odkoupení zanedbané cesty podél severní hranice parku, kterou bychom rádi využili jako návštěvníckou trasu a okružní naučnou stezku.

Kosteliska

V březnu se podařilo vykoupit dva nové pozemky o rozloze 0,92 ha. První lesní pozemek je součástí zbytku písčin, které přecházejí do podmáčeného měkkého luhu a mokřadu. Druhý pozemek tvoří orná půda na břehu Šardického potoka, který se v tomto úseku často vylévá z břehů. Za roky, kdy se tady vůbec nehosподаřilo, plochy

Foto: Fotopast

ovládly invazní druhy rostlin, na vlhkých místech se však daří mokřadní vegetaci. Lokalita Šardičky, v níž už vlastníme několik pozemků, je vhodná pro pastvu i sečení, pro výskyt ohrožených mokřadních ptáků (např. chřástalů), lučních druhů (konipasů lučních, bramborníčků černohlavých) a ptáků otevřené krajiny (např. ůhýků obecných). S péčí o ptačí park Kosteliska od poloviny března pomáhají čtyři krávy uherského stepního skotu. Do parku jsme je přivezli z ptačí oblasti Senianské rybníky, o kterou pečují Slovenská ornitologická společnost / BirdLife Slovensko. Spásáním a rozdupáváním luk vytvářejí ideální podmínky pro dudky chocholaté, konipasů luční nebo bekasiny otavní, ale i další živočichy a rostliny.

Foto: Ludmila Korešová

Malá Lipová

V písčově Malá Lipová, nejmenším ptačím parku ČSO, jsme na letošní rok naplánovali několik biologických průzkumů. Kromě ptáků se odborníci zaměří na hmyz, pavouky, rostliny či houby. Vybrané skupiny pak budeme sledovat i v dalších letech, abychom věděli, jak se jim na lokalitě daří. Pokračujeme i v přípravě výstavby pozorovateln, která umožní bezpečné pozorování hnízdících vlh pestrých a břehulí říčních.

Ve všech parcích se můžete těšit na akce pro veřejnost. Na jaře již proběhly brigády, při kterých dobrovolníci odstranili odpady a nálety a připravili území na hnízdní sezonu.

Výkupy pozemků v ptačích parcích i další péče o ně by nebyly možné bez významné dárcovské podpory. Všem dobrovolníkům a dárcům, současným i budoucím, srdečně děkujeme a budeme vděční, pokud ptačím parkům zachováte přízeň.

Darovat na ptačí parky můžete:

přes zabezpečený dárcovský portál darujme.cz/projekt/1202528 – vhodný zejména pro rychlé platby kartou nebo zrychleným on-line převodem; klasickým převodem na účet s využitím následujících platebních údajů: Číslo transparentního účtu: 280027711/2010. | Specifický symbol: v případě člena ČSO se jedná o členské číslo (na požádání sdělíme na clenove@birdlife.cz). | Variabilní symbol: **77** (pokud chcete podpořit všeobecné rozvoj ptačích rezervací, peníze budou využity podle aktuální potřeby). Pokud chcete podpořit konkrétní lokalitu, můžete využít těchto variabilních symbolů: **771** – Josefovské louky, **772** – Mnišské louky, **773** – Kosteliska, **774** – Malá Lipová.

Děkujeme a přejeme krásné jaro nejen v ptačích parcích.
Lucie Hošková a Irena Seibertová

Omamný ostrov

Foto: Tomáš Grimm

Pozdní duben, ptáčkaření čas. Rozhodnutí smáznout sociální restíky vyústí v mediteránně-makaronéské kolečko Ruzyně–Makedonie–Andalusie–Kanáry–Ruzyně. Potkat staré kamarády po letech je fajn. Ale spojit sociálně s přírodoplytem je fajn na druhou! Zvlášť když se do řecké části aprílovo-májové trasy daří zakomponovat ostrov, který je svou ptačí faunou skoro víc Asie než Evropa.

Lesbos je pojem nejen historicky, kulturně a (sexuálně) turisticky. Tím, že leží blíž Asii než Evropě, zvyšuje tepovou frekvenci i nám, bird(watch)erům. I proto jsem jako další díl pomyslného seriálu „Za ptáky do světa s Tórou“ vybral právě Lesbos, a ne řekněme Austrálii nebo Botswanu.

I proto zvolil skvělý britský popularizátor všeho kolem ptactva Dominik Couzens ostrov Lesbos do knihy o tip-top evropských lokalitách. Ostatně Lesbos „leží na jedné z hlavních migračních cest“, objevují se tu i vzácní zatoulanci (napadá mě přezdívka „Východní Corvo“) a hlavně „většina ptáků se nachází poblíž nějaké okouzující krčmy“.¹

Procházím vzpomínky, zápisky a fotky z řeckého ostrova, který mě bez nadsázky uchvátil. Že to byla taková síla po patnácti předešlých návštěvách Středomoří, to mě skutečně dostalo. I kdybych neměl dalekohled a fotoaparát, stejně by se mi Lesbos zaryl do mozkových závitů nesmazatelně. A víc než mnohé jiné destinace, na první pohled lákavější. Přitom nemít pozvání od kamaráda fotografa, Lesbos by mi při rajzování možná unikl. Je příliš blízko a pod svícem přece...

Jenže netrvalo dlouho a zážitky z Lesbu získaly nečekaný rozměr i souvislosti.

Ptáčkaření před a za časů covidu

Celý jarní výlet léta Páně 2019 byl natolik úživný, že by o něm šlo snadno napsat chytlavou knížku. Klimaxem by byla kapitola o Lesbu. A to mu předcházela lednová Kuba, únorový Írán i březnový Izrael. Ani konkurence později v roce nebyla chabá: letní Ekvádor, podzimní Zimbabwe.

Vzápětí moje globální ptáčkaření, inspirované knihou téhož názvu (z pera dalšího známého popularizátora Lese Beletského), srovnal do latě jistý virus. Za předešlých 26 let se nestalo, že bych alespoň jednou za rok nebyl ptákařit v zahraničí. A od první návštěvy tropů v roce 1998 jsem do roku, kdy scénu ovládl covid, vynechal každoroční výpad k rovníku jen jednou. Rok následující po mediteránně-makaronéském kolečku tak získal smutnou jedinečnost: nevytáhl jsem paty „z domu“ (tj. přes hranice). Ale

„Přírodní studio“. S řeckým fotografem a kamarádem Georgiosem Kostikidisem jsme měli o tom, jak tenhle rozkvetlý svah pojmenovat, jasno hned. Alternativa „rajská zahrada“ je výstižná, jenže příliš profláklá. Lítalo tam něco? Ano: tuhýk rudohlavý i káně bělochostá, vrabci pokřovní i chocholouši obecní. „Šou“ ale ukradli strnadi luční. „Třesení svazkem klíčů“ znělo kvadrofonicky na třetí – hned od nějakého tuctu samců. Tady vznikla i obálka *Ptačího světa* 2/2021. A ta nádherná, žlutá, obří „mrkev“ je ločidlo obecné (*Ferula communis*). Faneromeni.

vše zlé je k něčemu dobré... (Ignorovat to, co je za hranicemi, samozřejmě je zlé: zájemce o cokoli, ať už je to opeření, památky nebo kuchyně, se tím ochuzuje o naprostou většinu toho, co tento *pestrý* svět nabízí!)

Energii a čas, které bych jinak ventiloval trajdáním skrzevá tropické buření, jsem vrazil do pošetlosti zvané Big Year. Českou verzi soutěže Velký rok, kterou mnozí jistě znáte ze skvělého stejnojmenného filmu či předlohové knihy, jsem vyhrál. Díky prostému „receptu“. Zbláznil jsem se až v květnu, právě kvůli covidu, který krátce předtím zlikvidoval další

Nezastížitelná „trumpetka“. Brhlík turecký (*Sitta krueperi*) není žádná „dávačka“. Naše naivní očekávání se rozplynulo po několika marných pokusech tohoto malého opeřeného kujóna dostat. Dokonce i u obeznaného hnízda u vsi Achladeri jsme se ho dočkali až na třetí pokus. Do zápisků si znamenám: „Hlas brhlíka: zblázněná trumpetka v zácpě na italské křižovatce.“

Foto: Tomáš Grimm

zahraniční cestu – po tehdy loňském Lesbu kam jinam než právě do východního Středomoří... Mé zdánlivě neřešitelné Big Year zpoždění (třetina roku fuč) a náskok ostatních soutěžících vyrovnala časová investice: buďte v terénu průměrně 4,9 dne týdně jako „ptáčkař na plný úvazek“ a nemůžete nevyhrát – vaše konkurence je totiž přesně stejný podíl svého času v práci nebo ve škole, kde má s ptáčkářením utrum.

Doporučení „buďte v terénu průměrně 4,9 dne týdně“ je nakonec vhodné, ať už ptáčkářením berete jako soutěž, nebo jako rekreaci. Je to krok správným směrem. K ptáčkářením průměrně 7,0 dne týdně – tedy k míře, jaká je na cestách přece normální. Jsou však místa, třeba právě Lesbos, která vám ptáčkařit méně ani „nedovolí“.

Blízká exotika – kouzlo kompromisu

Co je na Lesbu tak lákavého? Je náhoda, že toto je už čtvrtý cestovatelský textík o Řecku, jehož tiskařská čern i barva Inou na stránky vámi právě čtené? Myslím, že nikoliv.^{2,3,4}

U nás v ČR pozorujeme prakticky jen „staré známé“ (a sem tam nás osvěží nějaký ten raritní zatoulanec). Naopak u rovníku máme na mušce jen „nové neznámé“ – překryv mezi faunou naší a tropickou je v prvním přiblížení nula. Jedna zimující či migrující vlaštovka obecná jaro nedělá, respektive nic podstatného na uvedení nemění. Ode zdi ke zdi...

Možná právě proto má Středomoří pro nás, Středoevropany, tak silné kouzlo. Kouzlo kompromisu. Neztrácíme se v záplavě cizích... co druhů, ale rovnou čeledí (!), ani netrpíme „anestetikem samozřejmosti a sedativem obyčejnosti“ (jak bludičku důvěrně známého s genialitou sobě vlastní perfektně vystihl Richard Dawkins).

Středomoří nabízí ideální střední cestu: „chytáme se“ druhů důvěrně nám známých z české kotliny či jejich blízkých – a právě proto snadno identifikovatelných – příbuzných a zároveň nám lehce dostupná exotika okoření seznamy pozorovaných druhů o něco u nás skutečně nepozorovatelného. No doufali byste na Rozkoši či Nových Mlýnech v buňňáka středomořského (*Puffinus yelkouan*)?

Svatá trojice

V toho jsme na Lesbu samozřejmě doufali. Jenže jsme nečekali, že nás na buňňáci hejna upozorní Killian Mullarney. S ním jsme se na ostrově dvakrát potkali a poklábosili. Pokud máte „Collinse“ (tedy atlas trojice Svensson, Mullarney & Zetterström), koukali jste na Mullarneyho brilantní práci asi častěji než na tvorbu většiny jiných ptačích ilustrátorů (kdo má totiž Collinse, jiný atlas na západní palearkt nutně nepotřebuje). A že je na co koukat: ten atlas je „nepochybně nejlepší ptačí terénní příručka, jaká kdy spatřila světlo světa“ (Mark Golley v recenzi pro Birding World). I proto byla pro nás velká čest a radost někoho z téhle party potkat naživo – i Georgios (Jirka) Kostikidis, můj hostitel a víc fotograf než ptáčkař, z toho měl ještě několik dní hlavu v pejru. Abych to přiblížil fanouškům F1, bylo to jako potrást si rukou a poklábosit s Nikim Laudou. Nebo pro basketbalisty setkat se osobně s Magic Johnsonem. To druhé srovnání sedí dobře: jak je Killian schopný předat ilustracemi *podstatu* vzhledu opeřenců, je skutečné kouzlo.

Zeptejte se kohokoli, kdo na Lesbu byl, na „svatou trojici největších zážitků“. První dvě položky na seznamu budou u 100 % respondentů stejné. Na 1. místě samozřejmě brhlík turecký. Lesbos je jediné místo v Evropě, kde ho lze potkat.¹ Na 2. místě ovšem strnad šedý. Toho sice šlo (alespoň donedávna) potkat i na pár dalších řeckých ostrůvcích, ale tak vzácně, že Lesbos je nakonec stejně černobílá volba jako u zmíněného brhlíka.¹ Na místě 3. už to tak jednomyslné nebude; pro někoho snad pěnice turecká (*Curruca ruppelli*), pro jiného možná ostříž jižní (*Falco eleonora*). Mně i mému soupeřnickovi fotografovi volbu 3. příčky usnadnilo setkání s prvoligovým ilustrátorem.

Jedním z nejlepších dobrozdání, které by si mohl Lesbos nárokovat, je nakonec právě Killian Mullarney. Birder, který zná západní palearkt tak detailně jako málokdo, se totiž na Lesbos vrací každoročně. Když jde tento textík koncem dubna do tisku, je na ostrově opět. Jasně doporučení, kdy je tam čas na pozorování ptactva nejlepší.

Rady k nezaplacení

Domácí příprava? Lesbos je, alespoň pro globálnější laděné ptáčkaře, doslova za humny. Pokud jste tedy během výprav do vzdálenějších koutů planety nevytěsnili ID znaky „našich“ ptáků nebo se ptáčkařit v zahraničí teprve chystáte, je příprava na tenhle řecký ostrůvek ptáčkařská malina.

Proč se jezdí na Lesbos? Strnad šedý (*Emberiza cineracea*). Ipsilou.

Benzinka, to je grunt. Tak to vnímám od doby, co jsem před dvěma dekádami prostopoval napříč Kanadou od Atlantiku k Pacifiku a zpátky a rok nato skutečně našel za benzinkou v pouze na mapě existující obci Cotapata na bolívijské Carretera de la Muerte („Silnici smrti“) vysněné UHP ostrochvostku černohrdou (*Asthenes harterti*). Ani zaneřádný mokřádek za benzinkou u lesboského jezera Phava nezklamal: prosvítil rorýs velký, skupinka těch šedohnědých, slípka zelenonohá vodila divně štěbetající chomáče černého chemlonu a samička chřástala malého ukončila životní dráhu jakési žouželi, právě když klapla závěrka.

Kam? Víc než o biflování znaků akustických, vizuálních a jizzových jde na Lesbu o lokace: ostrov sice neoplývá velikostí (jen něco přes patnáct set km²), ale pokud třeba chcete vidět a slyšet brhlíka tureckého (a kdo by nechtěl *obojí!*), je třeba vědět, ve kterém stromě ve kterém borovém háji tento dutinuje. Zkusili jsme hledat i „naslepo“, ovšem výsledek byl očekávatelný: nic jsme neviděli (inu, *naslepo*...). Nutno dodat, že i na tutovou, profláklou a nej- lokalitu jsme museli jet třikrát, než se nám brhlíčko kujóna podařilo „dostat“. Navzdory snaze (další, čtvrtý pokus) ani fotky nedopadly oslnivě, museli jsme se spokojit s dokumentační kvalitou. Poučení: brhlík sice dělá dojem „tutovky“, kterou si můžete nechat na konec výletu, ale tuhle strategii bych po osobní zkušenosti s „panem trumpetkou“ nedoporučoval. Naopak strnadi šedí byli na své nejznámější lokalitě pravidelně, při každé z našich tří návštěv. Náhoda to podle všeho nebyla. Pokud máte nervy silné, nechte si strnady šedé klidně jako tutovou třešničku na dortu na závěr výpravy.

Takže kam? Na brhlíka do lesa Achladeri, na strnada k monastýru Ipsilou. Superdetailní informace ke všem druhům i lokalitám a ke všemu, co byste mohli potřebovat vědět, najdete v precizně zpracované příručce Steva Dudleyho.⁵ Lze ji zakoupit např. v ptáčkařském hotelu Pasiphae.

A „Avif“ mají? V podstatě ano. Facebooková skupina *Lesvos bird news* udělá stejnou službu jako u nás Avif nebo eBird (skupina je soukromá, tzn. je nutno požádat o přijetí). Při nahlázení do všech koutů Lesbos jsme z tohoto zdroje sami moc nečerpali ani jsme do něj ničím podstatným nepřispěli (největší „špek“, co jsme našli, nahlásili a za který nám někdo poděkoval, byl jen kulík bledý). Náš plán jsme sestavili podle zmíněné Dudleyho příručky. Poté, co jsme si „splnili“ brhlíka i strnada, už jsme se drželi osvědčených míst, vhodných na focení (které bylo tentokrát větší prioritou než ptáčkaření).

Foto: Tomáš Grim

Pokud vás omrzí „dokumentačky“ (a koho vnímavějšího po čase ne?), nabízí rozkvetlý jarní Lesbos slušnou paletu barev. Esteticky vstřícná volavka vlasatá na slaniscích u Kalloni.

Foto: Tomáš Grim

„Milijárijá“. Mně strnad nejmilejší. Akusticky, vzhledově i chováním. Typicky „parašutistický“ přelet strnada lučního je i užitečnou ID pomůckou. Lokalita: „přírodní studio“ ve Faneromeni.

Foto: Tomáš Grim

Okouzující focení i pozorování ve svazích pod 1200 let starým klášterem Ipsilou. Strnadi šedí, lejsek černokrký, orebice čukar, starověké pocity...

Doprava? Lesbos je co do plochy ve Středomoří osmým ostrovem v pořadí. Přesto je, pokud máte auto, uživatelsky příjemný tak akorát: nejlepším východním bodem je sice centrálně umístěný hotel Pasiphae (poblíž řady klíčových lokalit jako Skala Kallonis atd.), ale i ze správného střediska v Mytiléně (kde jsme měli hlavní stan my) šlo snadno během jednoho dne dojet až na opačný konec ostrova (fenomenální Faneromeni) a po cestě tam a jinudy zpět „vzít“ celou řadu krásných lokalit.

Ostrov dvou tvář

Kdybyste viděli záběry z východní a západní strany ostrova, možná byste ani nehádali, že jde o stejný ostrov. Východní polovina: husté borové háje, ráj skřivanů lesních a brhlíků (lesních, skalních, tureckých). Západní část: bezlesá pustina, rejdiště orebic, orlíků, bělořitů či chocholoušů. Mezitím soustava mokřadů a slanisek, umístěná v těžišti ostrova. Tam, na severním okraji velké zátoky Kalloni, je to perfektní na bahňáky, brodivce a suchomilnou pěvčí havěť, třeba skřivánky krátkoprsté.

Jó, chocholouši...

Jírka: „Co je to tamhle?!“

Já: „Klid, to je jen chocholouš.“

Jírka: „No promiň, já myslím, že to je nákej pták, no...“ ☺

Že ptáčkařský hotel Pasiphae najdete zrovna v Kalloni, není náhoda. Nejen kvůli logistice (všude je to odtud víceméně stejně daleko), ale i kvůli asi nejvyšší diverzitě v rámci ostrova. Nejen té vodní – v kopcích severně od Kalloni jsou nevytězněnější místa na pozorování dravců. Sice jsme tu nic pořádného neviděli (na místní poměry jen šunty jako orlíka a bělochvosta), ale to na faktu potvrzeném generacemi ptáčkařů nic nemění. Generacemi není nadsázka. Potkáte zavilého anglického bird(watch)era, zavedete řeč. Se svým dospělým synem, to je ten čahoun, co támhle civí do stativáku, sem jezdí každoročně už od stadia batolete. Oba dva. Nic neobvyklého.

Cestou do těch kopců leží v eukalyptovém hájčku tradiční místo na výřečky malé. Je tma, nasloucháme. Ani dnes, na druhý pokus, nic nenacházíme. Náhle se vedle na parkovišti splaší alarm auta a výřečci začnou (na konkurenci?) pískat. A hned tři. Kdyby mi v tu chvíli někdo nadhodil, že o dva roky později, skoro přesně na den, vyfotím výřečka u nás v Olomouci, natož že tam vyhnízdí a k tomu dva páry a ještě úspěšně, ani bych tak flagrantní nesmysl nekomentoval...⁶

Kolečko pro pointu

Nabourávat tradiční strukturu psaného příběhu tentokrát nebudu a vrátím se na začátek. Neuzavřít totiž článek, který začíná zmínkou o kolečku (cestovacím), právě kolečkem (literárním), to by byla promarněná psavecká šance.

Přesun v rámci úvodem zmíněného mediteránně-makaronéskeho kolečka, tedy z východního Středomoří do západního, s sebou totiž přinesl i možnost srovnat dva pozoruhodné konce blízké exotiky. Konce s historiemi odlišnými dost na to, aby se přetavily v řadu taxonomických změn. Místo ptáčkaři nelibě nesených slučování druhů (anglicky *lumps*, česky zlidovělé jako lumpy, lidověji *lumpárny* ☺) tu jde o ptáčkaři naopak velmi libě vítané rozdělování druhů (anglicky *splits*, česky hovorově *splity*).

Zatímco v Řecku mi Georgios zvaný Jírka vyčítal, že chci i celé nehorázné minuty fotit pro něj zcela neatraktivního sedmihláška šedého (*Iduna pallida*), o týden později jsem si na farmě u kamarádů v jižním Španělsku mohl fotit vzhledově zcela totožného, leč geneticky a druhově zcela jiného (a proto jako birderskou čárku počitatelného) sedmihláška západního (*Iduna opaca*). Pro soutěživého ptáčkaře větší blaha není... snad jen když v podobném časovém rozmezí dumá, čím se má, prokrindapána, od sebe lišit pěnice vousatá (*Curruca cantillans*) a pěnice západní (*Curruca iberiae*).

Jen pár let dozadu, když jsem navštívil Řecko i Španělsko poprvé, by podobné zapeklitosti nikdo neřešil. Místo dvou sedmihlásků byl jeden (šedý) a místo dvou pěnic též jediná (vousatá); z dnešního pohledu byly oba druhy chápány *sensu lato*, v širokém pojetí.

Nakonec však přeče jen z toho kolečka vybočím. Ta pointa, nebo spíš mnemotechnická berlička, je příliš dobrá, abych ji vynechal. Globální změna klimatu, laicky „oteplení“. Tedy ztropičtění. A co je pro tropy nejtypičtější? Přesně to, co se stalo s inkriminovanými sedmihlásky a pěnicemi: kde je víc tepla, tam je víc druhů.

A hlavně víc *splitů* než kdekoli jinde po světě. Ale u druhů takto „vzniklých“ (tedy jen uznávaných, byly tady dávno před moderními taxon-změnami) bychom se často rozpoznatelných rozdílů nedožдали. Odlišíme je téměř jen podle místa výskytu a hlasu. Jak v tropech, tak – stále více – v subtropích. Přesvědčit se o tom můžete třeba právě na Lesbu. ✉ Tomáš Grim;

tomasgrim.com

Literatura

- 1 Couzens D. 2011: *Top birding sites of Europe*. New Holland, London.
- 2 Sova V. 1996: Setkání na Olympu. *Ptačí svět* 3(1): 6.
- 3 Šoltys V. 2004: Za modrým ptákem štěstí aneb s rodinou za ptáky na Krétu. *Ptačí svět* 11(2): 12.
- 4 Podzemný P. 2015: Jezero Kerkiní. *Ptačí svět* 22(4): 22–24.
- 5 Dudley S. 2009: *A Birdwatching Guide to Lesvos*. Arlequin Press, Shrewsbury.
- 6 Grim T. 2021: Na hotelu v Olomouci. *Ptačí svět* 28(4): 6.

Všechny zájemce o výzkum, ochranu a pozorování ptáků zveme na celostátní ornitologickou konferenci ČSO!

ORNITOLOGICKÁ KONFERENCE ČSO PTÁCI A SVĚT V POHYBU

23.-25. 9. 2022 MIKULOV

- Přednášky, diskuse, společenský večer, exkurze, prodejní stánky, ...
- Již 22. 9. proběhnou předkonferenční akce – setkání skupiny pro ochranu a výzkum dravců a sov (hosté vítání) a sportovní odpoledne.
- Přihlášení příspěvků do 10. 6. 2022.
- Do 10. 6. také využijte možnost zlevněného účastnického poplatku.

PODROBNOSTI VČETNĚ PŘIHLÁŠKY NA WWW.BIRDLIFE.CZ.

Pořádají Česká společnost ornitologická a Regionální muzeum v Mikulově.

Těšíme se na vás!

Za podporu děkujeme:

INZERCE

PTAČÍ DOBRODRUŽSTVÍ PRO DĚTI A RODIČE

Orlické Záhoří 22.-26. června 2022

Vezměte své děti na kurz do malebné přírody Orlických hor. Učte se společně pozorovat ptáky a další divoká zvířata. Prožijte dny aktivně již od brzkého rána. Poznejte nové kamarády.

- Čekají nás blízká setkání se zvířaty.
- Krásná krajina ptáků za horami.
- Vydáme se na dobrodružný odchyt.
- Zařijeme zábavu s partou kamarádů.
- Svě mámy a táty budeme mít za parťáky.

Pojď s námi na tuhle velkou výpravu!

Děti ve věku cca 8-11 let, rodič + dítě.

PŘIHLÁŠENÍ NA PTACIZAHORI.CZ

INFORMACE: ptacizahori@gmail.com

Kurz pořádají zkušení lektoři a ornitologové

Cena za dvojici

8250 Kč

zahrnuje ubytování
a materiál pro
účastníky

Ornitologická stanice
Orlické Záhoří

A Rocha - Křesťané
v ochraně přírody, o. p. s.

Česká společnost
ornitologická

Východočeská
pobočka ČSO

Ptáci kurzy.cz

PLANETA PRAHA

V kinech
od 28. července

Dobrodružná
výprava do městské
džungle

Od tvůrců filmu **Planeta Česko**
s komentářem **Jiřího Macháčka**

Mediálním
partnerem je

meopta

JEDINEČNOST
SE SKRÝVÁ
V DETAILU

PREMIUM

MEOSTAR BI PLUS

- VYSOKÁ OSTROST A ROZLIŠENÍ OBRAZU
- VYNIKAJÍCÍ SVĚTELNÁ PROPUSTNOST
- MEOSTAR BI PLUS 8x32 A 10x42 –
NEJOBLÍBENĚJŠÍ DALEKOHLEDY
PRO POZOROVÁNÍ PŘÍRODY

Doporučeno
Českou společností ornitologickou.
Slevy pro členy ČSO
na www.birdlife.cz/meopta.

LIMITOVANÁ
EDICE